

Nordiska språkrådet

Klarspråk

Rapport från en konferens den 20–22 oktober 2000
på Hanaholmen i Esbo, Finland
redigerad av Charlotta af Hällström

Helsingfors, februari 2003

Nordiska språkrådet

Klarspråk

Rapport från en konferens den 20–22 oktober 2000
på Hanaholmen i Esbo, Finland
redigerad av Charlotta af Hällström

Helsingfors, februari 2003

ISBN 82-7433-044-7

Innehåll

Förord	6
Barbro Ehrenberg-Sundin: Hur når vi målet Klara EU-texter?....	11
Lars-Johan Ekerot: EU-översättning och lagspråksförenkling	20
Dag Gundersen: Klarspråk i Norge	35
Britt-Louise Gunnarsson: Texten – organisationen – kulturen	48
Vesa Heikkinen: Presentation av ett forskningsprojekt och några tankar om ett gott språk	55
Matti Saarinen: Företagskommunikation i lust och nöd	69
Slutdiskussion	72
Program	75
Deltagarlista	77

Förord

Denna publikation innehåller föredrag och diskussionsinlägg från det klarspråksseminarium som hölls på Hanaholmens kulturcentrum i Esbo 20–22.10.2000. Seminariet anordnades av Nordiska språkrådet, Forskningscentralen för de inhemska språken och Hanaholmens kulturcentrum. Det var det andra nordiska klarspråksseminariet, och det utgjorde en fortsättning på ett möte i Stockholm i maj 1998, där de nordiska myndighetsspråkvårdarna samlades för första gången. Också från detta första seminarium finns det en publikation (Nordiskt klarspråksseminarium, red. Birgitta Lindgren, Stockholm 1999).

Det andra klarspråksseminariet var liksom det första seminariet avsett för dem som arbetar med att göra myndighetsspråket i de nordiska länderna klarare. Avsikten var att ge dem tillfälle att uppehålla kontakten med de nordiska kollegerna, knyta nya kontakter och få uppgifter om pågående och planerade projekt inom myndighetsspråkvården.

Det fanns också ett annat syfte med klarspråksseminariet. De som arbetar med myndighetsspråk skulle få ta del av ny forskning om myndigheternas språkbruk. I de nordiska länderna pågår nämligen för närvarande en hel del sådan forskning i myndigheternas och andra organisationers språkbruk som kan vara av intresse och till nytta i språkvårdarens arbete. För att nå goda resultat måste en språkvårdare skaffa sig kännedom om uppdragsgivarens organisation, dess arbets sätt och mål, och här kan forskningen om språkbrukets roll inom organisationerna bidra med användbar information. Därför var personer som forskar i myndighets- och arbetslivsspråk inbjudna som talare vid sidan om språkvårdarna, och tanken var att bägge parter skulle ha utbyte av detta arrangemang. Forskarna har ju nytta av språkvårdarnas arbetserfarenhet, eftersom de frågor som de forskar i alltid är aktuella också i det praktiska arbetet. Ett syfte med seminariet var alltså också att erbjuda forskarna möjlighet att träffa språkvårdarna och få information om språkvårdsprojekt.

I denna publikation ingår de föredrag som hölls av Barbro Ehrenberg-Sundin, Lars Ekerot, Dag Gundersen, Britt-Louise Gunnars-

son, Vesa Heikkinen och Matti Saarinen, samt en sammanfattning av slutdiskussionen. Vid seminariet medverkade dessutom forskaren Marja-Liisa Kuronen från den finska handelshögskolan i Helsingfors, som talade om skillnaderna mellan finska och svenska försäkringsbroschyrer.

Språkexperten Barbro Ehrenberg-Sundin, ämnesråd i Justitiedepartementet och ledamot i Klarspråksgruppen, refererar i sin artikel den diskussion som förts i Sverige om kvalitetskraven på EU-texterna och om Sveriges regerings åtgärder för att förbättra kvaliteten på texterna. I Sverige har man diskuterat om samma begriplighetskrav som har ställts på svensk författningstext också kan tillämpas på EU:s rättsakter, eller om den krångligare stilen i EU-texterna snarare ska ses som ett bidrag till en nyttig stilpluralism (se Lars Ekerots artikel). Ehrenberg-Sundin anser att den nuvarande författningstilen inom EU inte är i linje med unionens strävan efter öppenhet och demokrati. I samband med reformen av förvaltningskulturen inom EU har Sveriges regering framhållit att goda texter är av stor betydelse om vi vill skapa en god förvaltningskultur. Också inom EU-organen är man medveten om behovet av reformer, och Ehrenberg presenterar det arbete som görs där, till exempel kampanjen *Fight the Fog* som startades av översättare inom kommissionen och det avtal om bättre kvalitet i lagstiftningen som ingåtts mellan organen.

Lars-Johan Ekerot, lektor vid Lunds universitet, behandlar samma sak som Barbro Ehrenberg-Sundin, men ur en annan synvinkel. Han skriver om den kulturkollision som har uppstått mellan stilen i de översatta EU-rättsakterna och det ideal för det svenska juridiska språket som klarspråksarbetet har gett upphov till. Ekerot anser att språkvårdarnas rekommendation om att konstruktionerna i en skriven text ska förenklas i riktning mot talspråkliga konstruktioner inte fungerar vid översättning av EU-författningar, utan att rekommendationen ger upphov till oklarhet bland annat när det gäller syftning. Enligt hans mening uppnås klarhet och begriplighet bättre om man vid översättning av EU:s rättsakter återgår till en äldre skriftspråkstil, eftersom det finns vissa drag som är sällsynta i talspråk men som garanterar entydighet. Han misstänker också att vissa av

klarspråksråden inte heller lämpar sig för rent svensk lagtext.

Professor emeritus Dag Gundersen presenterar klarspråksarbetet i Norge ur olika synvinklar; från hur man instruerar juris studerande till regeringen Bondeviks initiativ *Det enklere Norge*, som visade hur sårbara språkförbättringsprojekt kan vara, om man inte ser dem som en del av myndigheternas ordinarie arbete, utan som det politiska innehållet i ett enskilt regeringsprogram. Efter regeringsskiftet blev klarspråksarbetet för en lång tid beroende av de enskilda myndigheternas och kommunernas initiativ. Ett exempel på en myndighet som tog ett sådant initiativ är Statens Lånekasse, som gjorde upp en egen handbok och ordnade kurser för hela personalen. Gundersen tangerar även andra språkpolitiska fenomen i Norge i förhållande till Norsk språkråds befogenheter att ge rättskrivnings- och ordförrådsinstruktioner för nynorska och bokmål.

Professorn vid Stockholms universitet, Britt-Louise Gunnarsson, är en banbrytare inom forskning av förhållandet mellan texter och organisationer. Hon undersöker textens betydelse inom en organisation: texterna både ger uttryck för organisationens kultur och värderingar och påverkar dem. Forskningsprojektet *Texter i europeiska skrivsamhällen*, som hon leder, undersöker olika arbetsplatsers, t.ex. bankers, ingenjörsfirmors och historiska institutioners, kommunikation i Sverige, Tyskland och Storbritannien. Jämförelsen ger en god utgångspunkt för att begrunda hur organisationens inre kultur och samtidigt den nationella kulturen kan ta sig uttryck i olika texter. Undersökningen visar också att man inom organisationerna under det senaste decenniet har kommit till insikt om hur viktigt språket är för både organisationens och dess produkters image utåt. Därför är man bl.a. mer uppmärksam på texterna och allt mer villig att lägga resurser på textproduktionen.

Förhållandet mellan texten och verksamheten har också engagerat specialforskaren vid Forskningscentralen för de inhemska språken, Vesa Heikkinen, som i sin artikel presenterar ett myndighets-språksprojekt i vilket man undersökte arbetsprocessen bakom myndighetstexter och tjänstemäns skrivprocess och texter. Resultatet av undersökningen publicerades i boken *Teksti työnä, virka kielenä* (ungefär "Texter som arbete – myndigheternas språk"). Projektets språkvetare samarbetade med samhällsvetare och kul-

turvetare. Heikkinen visar att textproduktionen styr myndigheternas arbete i så hög grad att till och med texternas centrala innehåll är behandling av andra texter och hänvisning till dem. Undersökningen visar att den befintliga administrationen och verksamhetsmodellen upplevs som självklara och naturliga, och textförfattarna varken ifrågasätter eller ger alternativ till dem. Heikkinen diskuterar även hur uppfattningen om vad som är en bra text är bunden till den som bedömer texten och till brukssituationen samt hur språklig medvetenhet främjar kritiskt tänkande och hjälper att se alternativ till de valda formuleringarna.

Matti Saarinen, kommunikationsdirektör på Leonia Bank, gav i föredraget *Företagskommunikation i lust och nöd*, sin pragmatiska syn på klarspråksarbetet. Han anser att effektiv kommunikation är mycket viktig för ett företag, inte minst i ekonomiskt hänseende. Ordsvammel orsakar stora förluster i näringslivet i ett land av Finlands storlek. Med klarspråk kunde man göra avsevärt större inbesparingar än genom att snåla med pennor och radergummin eller permittera den mest låglönade personalen, sade Saarinen.

På de båda klarspråksseminarierna har man reserverat mycket tid för diskussioner. Den här gången fanns ordentligt med tid för diskussion efter varje anförande, och i slutet av seminariet fördes en allmän slutdiskussion då man idéade kring hur det nordiska klarspråks-samarbetet skall skötas i framtiden. Dessutom delades deltagarna upp i mindre arbetsgrupper som förde diskussioner utgående från konkreta klarspråksproblem. Arbetsgrupperna var följande: professor Dag Gundersen inledde diskussionen i en arbetsgrupp med klarspråksarbetet i Norge som tema, den finska språkvårdaren Katariina Iisa ledde den grupp som diskuterade hur en språkvårdare kan förbereda sig för ett klarspråksprojekt, forskarna Salli Kankaanpää och Ulla Tiililä från Forskningscentralen för de inhemska språken diskuterade med deltagarna i en av grupperna förhållandet mellan byråkratspråk och marknadsföringsspråk, och i gruppen som leddes av informatören Urban Wigert från Jordbruksverket i Sverige diskuterade man när fackterminologi är befogad i kundinformation.

Efter seminariet har det hänt mycket. Statskontoret i Sverige har publicerat en utredning om myndighetsspråket och gjort ett klarspråks-

test för skribenter på myndigheter, som består av en serie frågor som hjälper skribenten att lägga märke till viktiga egenskaper hos texten som påverkar klarheten och begripligheten. Också en kommitté för svenska språket har gett ett yttrande, i vilket myndighets-språket både i Sverige och EU har utvärderats. Kommittén har också ställt upp mål för hur myndighetsspråket borde se ut, och ger förslag för hur dessa mål ska uppnås. På Regeringskansliet i Sverige har man en ny språkvårdare, vilket möjliggör en större insats för EU-språkvården. I Norge har den sittande regeringen på sitt regeringsprogram ett projekt, vars huvudtyngdpunkt ligger i att förenkla bolagslagstiftningen, och det norska kulturdepartementet planerar att inrätta en språkkonsulttjänst för att utveckla myndigheternas språk. I Finland kommer riksdagen snart att behandla en ny förvaltningslag, som ska förplikta myndigheterna till en god förvaltning, bland annat genom ett klart, lättförståeligt och sakligt språk.

Vårt några år långa perspektiv på saken visar att något hela tiden händer på klarspråksfronten i Norden. Det är viktigt att informationen löper mellan språkvårdskollegerna. Nya tankar och nya sätt att arbeta inspirerar och ger nya uppslag både till språkvård på de olika arbetsplatserna och till språkpolitiska insatser med vilka vi får beslutsfattarna att bli mer språkmedvetna och se språkbruket som något som är värt att satsa på. Ett bra sätt för alla som arbetar med klarspråk att hålla kontakt med varandra vore en gemensam webbplats, vilket också föreslogs på klarspråksseminariet på Hana-holmen. Vi hoppas att den skapas, och att det nordiska samarbetet fortsätter på klarspråksarbetets område, både på myndigheter och inom näringslivet.

Helsingfors den 13 januari 2003
Aino Piehl och Eivor Sommardahl

Barbro Ehrenberg-Sundin:

Hur når vi målet Klara EU-texter?

Det verkar som om tiden är mogen för ett klarspråkstänkande i EU. Där pågår nu en rad reformer för att skapa en effektivare och mera medborgarnära förvaltning, för att göra EU öppnare och tillgängligare och för att åstadkomma bättre kvalitet i lagstiftningen. I det reformarbetet behövs också en ny skrivkultur.

Det är viktigt att vi i Norden samarbetar för bättre och begripligare originaltexter i EU och driver på det begynnande reformarbetet i institutionerna. Sverige tar ett första steg genom att behandla detta ämne på en stor juristkonferens, European Law Conference, under sitt ordförandeskap. Kan det bli starten för ett nytänkande hos inflytelserika jurister i Europa – hos dem som har makten över den kontinentala och snåriga juriststil som möter oss i översättningarna till svenska och finska?

Klara texter – en förutsättning för ett öppet och medborgarnära Europa

I Unionsfördragets allra första artikel slås det fast att ”besluten ska fattas så öppet och nära medborgarna som möjligt”. EU-medborgarna ska alltså tillförsäkras ökad insyn i beslutsprocesserna genom ökad öppenhet och tillgänglighet.

Det är lätt att konstatera att öppenheten inte blir så mycket värd om inte de handlingar EU-medborgaren får tillgång till också är läsbara och läsbara. Inte heller de pågående reformerna på det förvaltningspolitiska området, som ska garantera ett effektivare och mera medborgarnära EU, kan bli särskilt framgångsrika, om inte de som författar viktiga texter i EU:s institutioner lägger sig vinn om att skriva så att EU-medborgaren förstår. Lusten att bli delaktig och engagerad i EU-frågor tappar de flesta vid blotta åsynen av byråkratiska och krångligt skrivna handlingar.

Med informations- och kommunikationsteknikens fantastiska

möjlighet att blixtnabbt förmedla information blir behovet av begripliga texter särskilt tydligt. I ett e-Europa måste innehållet i det som görs fysiskt lättillgängligt också bli lättillgängligt utformat.

Det finns alltså gott om motiv för att verka för "klarspråk i EU". Vi i Norden med vår långa tradition av myndighetsspråkvård och krav på lättbegripliga myndighetstexter är särskilt lämpade att driva denna fråga i EU, men vi måste få bundsförvanter också i instituti-
onerna och i andra medlemsstater. Står vi ensamma kan vi inte nå resultat.

Vi måste inte acceptera en krångligare stil

Både i Sverige och i Finland finns det oro för att EU-språket kan smitta våra inhemska offentliga texter. De översatta texterna är ofta svårlästa, bl.a. på grund av de långa och krångligt byggda meningarna.

Efter att ha analyserat språket i direktiv och förordningar som översatts till svenska drar forskaren Lars-Johan Ekerot slutsatsen i boken *Svenskan som EU-språk* (1 a) att "översättningsarbetet måste ... baseras på ett lite äldre stilideal (40–50 år tillbaka i tiden, min anm.), och på överväganden och tekniker som förbinds med den traditionella skriftspråksnormen". Detta "så länge källtexterna ser ut som de gör". Han menar att centrala svenska språkpolitiska mål om lättbegripliga myndighetstexter inte kan nås under nuvarande betingelser.

Visst kan man konstatera fakta, men för den skull behöver man inte bli uppgiven. Inte heller behöver man vara så villig till anpassning som en översättare i kommissionen, Håkan Edgren, är i sina slutsatser i samma bok (1 b). Han menar att den EU-svenska som nu introduceras i form av en kontinental stilvariant av offentlig svenska "bidrar till en nyttig stilpluralism". Det mest realistiska i nuläget är enligt Edgren "att man från svensk sida inser att Sverige bara är ett medlemsland bland många andra, och att svenska normer därför inte nödvändigtvis kan vara allenarådande. Det är helt enkelt inte rimligt med hegemoniska anspråk i dagens Europa. EU sett som en process förutsätter kompromisser, också från svensk

sida, även beträffande förvaltningsprosan.”

Jag tror mera på att de nya tongångarna om ett öppet EU och en förvaltning i medborgarnas tjänst måste få genklang i skrivkulturen. När den traditionella stilen inte längre är ändamålsenlig, måste den ge vika för en effektivare stil, om de demokratiska målen ska kunna nås.

Krav på en ny skrivkultur – Sveriges bidrag till reformarbetet i kommissionen

I regeringsförklaringen hösten 1999 deklarerade Sveriges statsminister att regeringen ska ta fram ett konkret åtgärdsprogram för att modernisera EU. Kort därefter startades det s.k. moderniseringsprojektet, där ”mitt” departement, Justitiedepartementet, ansvarar för frågor om öppenhet, ansvarstagande, en bättre förvaltningskultur och begripliga myndighetstexter, däribland ett klart och enkelt författningsspråk.

Moderniseringsprojektet består framför allt i att stödja och påverka det reformarbete som kommissionen presenterade i sitt utkast till vitbok i början av 2000. Vitboken innehöll en rad förslag om hur kommissionens arbetssätt och organisation skulle moderniseras och effektiviseras, och Sverige passade på att i sina synpunkter på förslagen påpeka att en ny förvaltningskultur också kräver en ny skrivkultur. Begripliga texter är en förutsättning för att nå de mål på en rad områden som vitboken behandlade, menade Sverige.

När kommissionären Kinnock, som ansvarar för reformerna, träffade Sveriges demokratiminister instämde han i kravet på begripliga texter men menade att det måste anstå till en andra fas i reformarbetet: ”att genomföra större reformer på detta område nu vore att överlasta systemet”.

I slutversionen av vitboken, som presenterades den 1 mars 2001 (2), finns alltså inga spår av våra synpunkter i den här frågan. Men under året som gått har vi fört fram frågan på nytt i olika EU-sammanhang och fått gehör.

Resolutioner, riktlinjer och handledning för bättre lagstiftning

Krav på bättre kvalitet i lagstiftningen finns sedan länge framförda i resolutioner, fördrag och avtal inom EU, t.ex. i en rådsresolution från 1993 (3) och i det interinstitutionella avtalet av den 22 december 1998 (4).

Avtalet består av 22 riktlinjer som beskriver hur rättsakterna bör skrivas, och det avslutas med ett uppdrag till institutionerna om hur riktlinjerna ska genomföras. Bland annat ska institutionernas juridiska avdelningar inom ett år från det att avtalet publicerades utarbeta en praktisk gemensam handledning för utformningen av rättsakter och "främja inrättandet av grupper med ansvar för texternas utformning vid de av institutionens organ eller avdelningar som medverkar i lagstiftningsförfarandet". Likaså ska institutionerna se till att deras tjänstemän och anställda får utbildning i att utforma rättsakter.

Den handledning som nämns i riktlinjerna är ännu inte officiell – den franska versionen måste först översättas till alla medlemsspråk. Men efter att ha sett en av de översatta versionerna kan jag konstatera att råden i handledningen är helt i linje med de rekommendationer som ges för författningsskrivning på svenska i såväl Sverige som Finland, även om de inte är lika konkreta och det rent juridiskt-tekniska får en dominerande plats.

Handledningen har samma upplägg som avtalets riktlinjer, dvs. man utvecklar innehållet i de 22 riktlinjerna, kommenterar dem en efter en och illustrerar dem med exempel. Den första riktlinjen *Gemenskapens rättsakter skall vara klart, enkelt och exakt formulerade* kommenteras bl.a. så här:

"Denna förnuftighetsprincip är också ett uttryck för allmänna rättsprinciper, till exempel

- likhet inför lagen, såtillvida all lagen skall vara tillgänglig och begriplig för alla,

- rättssäkerheten, dvs. att lagens tillämpning ska vara förutsebar".

Råden om meningsbyggnad inskränker sig till följande:

1. "Alltför komplicerade meningar, som innehåller flera kompletteringar, bisatser eller inskjutna satser bör också undvikas."
2. "Förhållandet mellan meningen olika delar måste vara grammatiskt klart. Man skall till exempel inte behöva fråga sig om en komplettering hänför sig till verbet i huvudsatsen eller verbet i en bisats."

Det exempel som ges visar hur en mening delas upp i två:
Exempel på utformning som bör undvikas:

"Alla parter i avtalet skall ha tillgång till arbetsresultaten, med förbehåll för att forskningsinstitutet får förbehålla sig rätten att utnyttja projektresultaten för framtida forskningsprojekt."

Formulering att föredra:

"Alla parter i avtalet skall ha tillgång till arbetsresultaten. Forskningsinstitutet har dock rätt att utnyttja projektresultaten för framtida forskningsprojekt."

Det finns alltså goda råd och rekommendationer om hur man strukturerar rättsakter och hur man skriver på ett klart och tydligt sätt. Nu återstår de aktiva åtgärderna för att få rekommendationerna genomförda.

Fight the fog-kampanjen pådrivande i kommissionen

Särskilt inom kommissionen har det höjts röster för bättre originaltexter. Det var de engelska översättarna som år 1998 tog initiativ till en kampanj i detta syfte, Fight the fog. Deras skrift *How to write clearly* ger korta och träffande råd om hur man kan undvika den avvikande, abstrakta, jargongartade och tillkrånglade engelska som används i EU-institutionerna.

Till de föreläsningar och seminarier som kampanjen anordnat kom

det till en början främst ”redan frälsta”, dvs. översättare och andra som i sitt arbete drabbas av tillkrånglade texter. Men arbetet har alltmer inriktats på att nå de egentliga skribenterna och att påverka kommissionens generaldirektorat att aktivt verka för förbättrade originaltexter.

Halvdagsseminarier i konsten att skriva effektivt genomförs nu både på engelska och på franska, om än i liten skala. En tidigare kampanjledare har nyligen blivit talskrivare åt kommissionens ordförande Prodi och kan sprida klarspråksidén från själva maktens centrum i kommissionen. Och översättningstjänstens chef har fått ett positivt svar från generalsekretariatet i kommissionen på sin propå att det skapas en organisation för granskning och redaktionell bearbetning av texter innan de skickas för översättning.

Mer information om kampanjen hittar du på adressen <<http://europa.eu.int/comm/translation/en/ftfog/>>.

Europaparlamentet kräver klarare lagstiftning

Det är glädjande att också Europaparlamentet har tagit intryck av kampanjen Fight the fog. I sin resolution den 26 oktober 2000 (5), som behandlar kommissionens rapport om bättre lagstiftning 1999, skriver parlamentet bl. a. följande:

Europeiska parlamentet

- uppmanar kommissionen att i sin rapport om bättre lagstiftning hänvisa till de ansträngningar som görs i vissa avdelningar i kommissionen för att stödja användningen av ett klarare språk, t.ex. kampanjen ”Fight the fog”;
- understryker att kommissionärerna tar ansvar för sådana åtgärder och stöder det arbete som pågår inom kommissionen för ett klarare språk.

Resolutionen innehåller 36 punkter som alla behandlar hur lagstiftningen ska kunna bli klarare, enklare och bättre. I punkt 34 konstaterar parlamentet att den är ”medveten om att allmänheten kommer

att ge större stöd för en utvidgad union om EU lyckas med att formulera klarare syften för sin verksamhet, se till att dess institutioner blir effektivare och, framför allt, skapa färre, klarare, enklare och tillgängligare lagar.

EG-rättskonferensen i juni 2001 – starten för en aktiv diskussion kring EU-texternas utformning?

Under sitt ordförandeskap kommer Sverige att anordna en stor juristkonferens i Stockholm den 10–12 juni 2001, European Law Conference. Ett av ämnena på konferensen kommer att vara öppenhet och begripligare EU-texter. Eftersom konferensen har jurister som sin målgrupp kommer de föreläsare vi engagerat att lägga tonvikten på det juridiska språket. Jag hoppas förstås att konferensen kan bli starten för en livaktig diskussion bland europeiska jurister om de juridiska texternas funktion och utformning. Inte förrän ledande jurister kommer med på "klarspråkståget" kan förändringsarbetet komma i gång på allvar.

Stöd och påverkan behövs – från alla medlemsstater

Det är inte lätt att ändra skrivtraditioner. Klarspraksarbetet i Sverige har pågått i decennier och kan på intet sätt betraktas som avslutat. Det krävs ett systematiskt utvecklings- och förändringsarbete och, inte minst, kommunikativ kompetens för att förändra textmönster och skrivvanor. Och det måste finnas en organisation för sådant arbete. Det är just det som måste till i EU-institutionerna för att de goda föresatserna och vackra orden i resolutioner, riktlinjer och handledningar ska bli verklighet.

Den enda raka lösningen för att få bättre EU-översättningar är ändå att skapa bättre originaltexter. Det har framförts att ett avskaffande av punktregeln (att en mening i originaltexten ska motsvaras av en mening i den översatta texten) avsevärt skulle förbättra översättningarna. Det må så vara, men om skribenterna skriver t.ex. kortare meningar redan i originalet, måste det vara en bättre

väg att gå. Såväl i franska som engelska handböcker om hur man myndighetsspråket kan förbättras finns det sådana råd.

I min artikel i boken *Svenskan som EU-språk (1 c)* har jag beskrivit vilka råd och rekommendationer som ges i olika länders handledningar för bättre myndighetstexter. Överraskande nog råder det mycket stor överensstämmelse mellan rekommendationerna, oavsett om det är spanska, italienska, franska tyska, svenska eller engelska det handlar om. Den franska traditionen som brukar anges som skäl för EU-lagtexternas komplicerade språk är precis som i andra språk bara en fråga om stil, inte om språkets inneboende struktur. Och för att bryta traditionen behövs en attitydförändring och ett accepterande av en enklare stil för de offentliga texterna i Europa.

I Sveriges ordförandeskapsprogram finns några rader om att klara och lättbegripliga texter betyder mycket för en öppen och effektiv union och att Sverige kommer att uppmärksamma detta under sitt ordförandeskap. Även om det inte finns någon rådsarbetsgrupp eller annat centralt forum för dessa frågor, kommer jag och mina kolleger att fortsätta arbetet med att skapa kontakter och söka påverka ansvariga i institutionerna att fullfölja de åtgärder för bättre originaltexter som redan aviserats i olika EU-dokument.

EG-rättskonferensens klarspråksdel blir så Sveriges mer påtagliga aktivitet för bättre EU-texter under ordförandeskapet. Vi får se vad den kan leda till. Att skapa samsyn och samarbete medlemsstaterna emellan får bli nästa "projekt" där jag uppmanar er alla att medverka!

Källor

1. Melander, Björn (red.), 2000: *Svenskan som EU-språk*. Hallgren & Fallgren. Uppsala.
 - a) Ekerot: Klar komplexitet. Om språkform och begriplighet vid översättning av författningstexter. S. 46 f.
 - b) Edgren: Hot och verklighet. Om EU-svenskan som hotbild. S. 77 f.
 - c) Ehrenberg-Sundin: Internationellt klarspråksarbete – en grund för bättre EU-texter? S. 144 f.
2. Reformen av kommissionen – en vitbok (*KOM (2000) 200*).
3. Rådets resolution av den 8 juni 1993 om den redaktionella kvaliteten på gemenskapslagstiftningen, *EGT – Europeiska gemenskapernas officiella tidning (EGT 1993/C 166/01)*.
4. Interinstitutionellt avtal av den 22 december 1998 om gemensamma riktlinjer för gemenskapslagstiftningens redaktionella kvalitet, *EGT – Europeiska gemenskapernas officiella tidning (EGT 1999/C 73/01)*.
5. European Parliament resolution on the Commission report to the European Council: Better Lawmaking 1999, *Extract from European Parliament minutes of 26 October 2000: 19. Better lawmaking (A5-0269/2000)*.
6. Sveriges ordförandeskapsprogram, s. 27, <<http://utrikes.regeringen.se/eu/ordf/programmet.htm>>, 22.1.2001.

EU-översättning och lagspråksförenkling

Mitt föredrag handlar om EU-översättning och då i första hand om översättning av författningstexter: direktiv, förordningar, beslut, konventioner och liknande. Det jag från mina grammatisk-stilistiska utgångspunkter intresserar mig för är kulturkollisionen mellan källtexternas tunga meningsbyggnad och de specifikt svenska kraven på ett enkelt och begripligt juridiskt språk – krav som i Sverige finns kodifierade i de grammatiska anvisningarna i "Myndigheternas föreskrifter. Handbok i författningsskrivning" (DS 1998:43) och i "Myndigheternas skrivregler" (DS 1997:48).

Dessa anvisningar har gällt också för EU-översättning. Ett centralt inslag i anvisningarna, när det gäller den grammatiska formen, är tanken att klarhet och begriplighet uppnås genom vad vi språkvetare kallar *muntlighet*, alltså genom att utnyttja former och konstruktioner som är gemensamma för skriftspråket och det vårdade talspråket. Anvisningarna är väldigt konsekventa på denna punkt: Det vårdade talspråkets former och konstruktioner skapar begriplighet, och traditionella exklusivt skriftspråkliga former och konstruktioner skapar obegriplighet.

Mina hittillsvarande undersökningar av språk och stil i översatta EU-författningar ger mig anledning att ifrågasätta om muntlighet i skrift alltid är ett bra medel att åstadkomma ett begripligt författningsspråk. Jag har kunnat visa att denna strategi inte fungerar vid EU-översättning, så länge översättarna av olika skäl är tvungna att bevara källtexternas tunga meningsbyggnad, dessutom med nära anknytning på sats- och frasnivå. Återgången till en mera traditionell meningsbyggnad medför med nödvändighet att en rad traditionella skriftspråkliga konstruktioner och formord måste utnyttjas om resultatet ska bli lyckat från begriplighetssynpunkt. Av samma skäl aktualiseras också vad jag i en artikel refererat till som "nygamla Wellanderdygder", dvs. iakttagandet av traditionella språkriktighets-

regler som inte längre ges något större utrymme vare sig i skolorna eller i anvisningarna för författningsspråkets utformning (t.ex. symmetriregeln och reglerna för s.k. dubbel syftning).

I det följande kommer jag att utveckla dessa idéer om EU-översättning. Även om min forskning så här långt i första hand tar fasta på en särskild översättningsproblematik (genom anknytningen till svenska språkvårdande myndigheters klarspråksanvisningar), vill jag i sammanhanget betona de nordiska aspekterna på arbetet med översättningen av EU:s rättsakter. Dels är översättningen till svenska en gemensam sverigesvensk och finlandssvensk angelägenhet. Dels menar jag att de danska översättarna genom sin längre erfarenhet utvecklat lösningar på "skriftspråkligens" problem som på många områden kunde tjäna som förebild för översättningarna till svenska, t.ex. vad gäller hanteringen av källtexternas tunga koordinationsuttryck (där det inte sällan brister i de svenska översättningarna). Omvänt kommer både Danmark och Finland på sikt att kunna dra nytta av de beslutsamma svenska ansträngningarna att få till stånd enklare och begripligare originaltexter.

Huvudämnet i mitt föredrag är alltså muntlighetens problem vid översättning till svenska av EU:s författningstexter, så som dessa föreligger idag. Men mitt ifrågasättande av muntligheten som ett universalmedel att åstadkomma begripliga författningstexter gör det också naturligt att, avslutningsvis, diskutera den språkliga gestaltningen av inhemska svenska författningstexter.

EU-svenskan och förenkligen av det svenska författningsspråket

EU-svenskans tunga meningsbyggnad har inneburit bekymmer för det långvariga och på många sätt framgångsrika arbetet med att förenkla det svenska författningsspråket, som på allvar inleddes med skriften "Språket i lagar och andra författningar" (1967, fortsättningsvis SIL). Detta förenklingsarbete har, som man vet, handlat om att stilistiskt närma författningsspråket till vanlig bruksprosa. I stället för de specifikt kanslispråkliga uttrycksmedel som karakteriserat det

traditionella juridiska språket anbefalls nu en enklare meningsbyggnad och ett utnyttjande av "naturliga" ordföljdsmonster, konstruktioner och former. Den förenklade meningsbyggnaden och syntaxen har gått hand i hand med (och haft som förutsättning) djupgående förändringar av traditionella textmonster och perspektiv.

Redan i SIL:s grammatiska anvisningar spelar muntligheten en central roll. Utöver en förenklad meningsbyggnad anbefaller SIL att man i författningsspråket i görligaste mån skall utnyttja talspråkliga former och konstruktioner som de följande i stället för motsvarande traditionella exklusivt skriftspråkliga uttryckssätt:

- (1) konjunktionen *och* i stället för *samt*
- (2) prepositionsuttryck som *för det(ta)* i stället för adverb med förlederna *här-* och *där-* (*härför*)
- (3) relativpronomenet *som* i stället för *vilken (vilket, vilka)*
- (4) relativ bisats, prepositionsattribut m.m. i stället för framförställd attributiv satsförkortning: *av honom lämnade uppgifter* (bättre: *hans uppgifter* eller *uppgifterna han lämnat*)
- (5) en "naturlig" ordföljd med tunga adverbial först eller sist i satsen, inte i satsens mittfält: *Sökanden skall med beaktande av bestämmelserna i 13 § inkomma med ---* (Bättre: *Med beaktande av bestämmelserna i 13 § skall sökanden inkomma med ---*).

SIL tar emellertid också upp sådana fall där de traditionella uttrycksmöjligheterna kan ha en funktion och alltså bör användas, t.ex. attributiva satsförkortningar om meningen redan innehåller en eller flera relativsatser eller om andra bestämmingar följer där bisatsen skulle satts in. SIL anknuter också till Erik Wellanders arbeten och ger en hel del anvisningar för hur mera komplexa meningar skall hanteras i enlighet med den traditionella skriftspråksnormen. Exempelvis innehåller SIL ett avsnitt om upprepning och variation, som bland annat beskriver hur strukturen i komplexa koordinations-

uttryck (samordningar) kan tydliggöras genom upprepning av formord: *riskan för den underåriges hälsa eller utveckling eller för brottslig eller annan skadlig verksamhet*. Avsnittet om "svävande syftning" tar bland annat upp den klassiska subjektregeln.

De grammatiska anvisningarna idag i Myndigheternas föreskrifter (MF) och Myndigheternas skrivregler (MS) är långt mer förbehållslösa än SIL i sina rekommendationer av talspråkliga konstruktioner och former. SIL:s uttryckliga reservation att *vilken/vilket/vilka* bör användas i stället för *som* om tydligheten så kräver, återkommer inte när MS rekommenderar *som*. MS betonar i stället att *som* kan användas i stället för *vilken* också när relativsatsen inleds av preposition (som då placeras sist): *den hyresgäst som hyresrätten överlätits till*. Också rekommendationen att använda *och* i stället för *samt* är långt mera kategorisk i MS än i SIL: "Samt bör inte användas när det går lika bra med *och* (och det gör det nästan alltid)." På flera ställen i MF och MS antyds också att även sådana skriftspråkliga konstruktionsmöjligheter som helt normalt används i dagens formella skriftspråk, t.ex. passiv konstruktion och nominalisering, i sig kan innebära en fara för begripligheten.

En huvudlinje i arbetet med att ge det svenska författningsspråket en begripligare språkform har alltså varit en allt starkare koppling mellan begriplighet och muntlighet. Det finns en annan huvudlinje, som är minst lika viktig om man vill förstå de problem som aktualiseras av arbetet med översättning av EU:s rättsakter. Jag tänker här på det förhållandet att arbetet med författningsspråkets förenkling efterhand fått en alltmer uttalad strategisk dimension. Eftersom författningsspråket fungerar som språkligt mönster för andra offentliga texter, har kampen mot det traditionella tunga juridiska språket alltmer blivit ett viktigt led i kampen mot krångelsvenskan i allmänhet. Arbetet med att bryta traditionella juridiska textmönster har varit ett centralt inslag i den språkpolitik som syftat till att göra myndigheternas texter tillgängligare för de berörda och för en intresserad allmänhet.

Dessa strategiska aspekter på lagspråksförenklingen betonas starkt i en rad skrifter av språkexperten Barbro Ehrenberg-Sundin, ämnesråd vid Justitiedepartementet och ledamot i regeringens

klarspråksgrupp. Lagspråksförenklingen framställs i dessa skrifter mindre som ett mål i sig än som ett medel att uppnå centrala, allmänt omfattade och viktiga språkpolitiska mål för myndigheternas allmänna skrivande. Som jag får anledning att återkomma till längre fram finns det en uppenbar fara i denna dubbla målsättning, nämligen att lagspråkets speciella förutsättningar inte beaktas i tillräckligt hög grad vid utarbetandet av anvisningarna om språk och stil.

På motsvarande sätt verkar det som om diskussionen om EU-översättningarnas osvenska meningsbyggnad – inte minst inom Klarspråksgruppen – i mycket handlat om farhågor för spridningseffekterna snarare än om EU-texterna som sådana och de specifika översättningsproblem som översättarna ställs inför. Ett belysande citat från en artikel publicerad på Klarspråksgruppens webbplats: ”En mobilisering av krafterna för ett klart och enkelt författningsspråk är särskilt viktigt nu när EU:s franska lagstil smyger sig på och för oss tillbaka till gamla tiders meningsbyggnadsideal.” Man kunde annars ha väntat sig att mobiliseringen skulle gälla översättningsuppgiften som sådan, och frågan hur denna bäst ska lösas. Även om den bästa långsiktiga lösningen naturligtvis är att med all kraft arbeta för att originaltexterna ska bli bättre – den svenska linjen –, så finns det ju ingen anledning att inte försöka göra det bästa under tiden. Behovet av så goda och begripliga översättningar som möjligt faller ju inte för att sådana uppenbarligen inte kan åstadkommas med hjälp av ett enkelt, talspråksnära språk. Som jag ser det har EU-översättningen på detta sätt i grunden varit ett språkpolitiskt problem snarare än ett översättningsproblem. Den strategi jag kommer att utveckla i det följande – skriftspråklighet i stället för muntlighet – innebär i egentligen bara att EU-texterna hanteras på samma sätt som andra källtexter vid översättning: Man utnyttjar den del av målspråkets stilistiska repertoar som bäst passar för översättningsuppgiften.

”Svåra” former och konstruktioner som klarspråksmedel

I själva verket förutsätter översättningen av EU:s rättsakter som vi ska se en ganska extrem form av skriftspråklighet. Detta sammanhänger med den nära anknytning på sats- och frasnivå som karakteriserar de olika språkversionerna. Det torde snarare vara regel än undantag att varje enskilt satsled i den svenska versionen har en klart urskiljbar motsvarighet i de franska, engelska och tyska versionerna. En sådan nära anknytning (på menings- och frasnivå) till originaltexten anbefalls också i de svenska anvisningarna för översättningsarbetet: ”Det skall aldrig vara ett självändamål att ändra på en menings uppbyggnad vid översättningen till svenska.” Vad jag förstår finns det både praktiska skäl (t.ex. hanteringen av de många ändringsförslag som föregår slutversionen) och juridiska skäl till att de olika språkversionerna på detta sätt normalt kan relateras till varandra också på frasnivå.

Vad jag här vill visa är hur översättningarna genom bundenheten till originaltexternas meningsbyggnad förutsätter en återgång till ett något äldre stilideal om optimal klarhet och begriplighet skall uppnås. Detta stilideal skulle grovt kunna beskrivas som det som förfäktas i Erik Wellanders klassiska ”Riktig svenska” i den omarbetade versionen från 1973. I det följande ska jag demonstrera hur den tyngre meningsbyggnaden med många och tunga satsled direkt nödvändiggör ett ökat utnyttjande av en rad grammatiska uttrycksmedel med stilistisk hemvist i Wellandertraditionen. Detta stilhistoriska återtag innebär att många av de traditionellt skriftspråkliga konstruktionsmöjligheter man av begriplighetsskäl försökt undvika i arbetet på att förenkla författningsspråket får viktiga funktioner som klarspråksmedel. Jag ska här inskränka mig till några få belysande exempel. För en utförligare exemplifiering och analys hänvisas till min artikel ”Klar komplexitet”, tryckt i antologin ”Svenskan som EU-språk”, redigerad av Björn Melander (Hallgren & Fallgren 2000).

Vi kan utgå från de fem exempel som ovan fått exemplifiera muntliga uttryckssätt som anbefalls i SIL och, mera reservationslöst, i nu gällande anvisningar för författningsspråket. Följande meningar illustrerar hur källtexternas komplexa substantivuttryck med-

för att det talspråkliga *som* (punkt 3) ofta inte räcker till för att klargöra syftningen, och därför måste ersättas av det genus- och numerusdifferentierade *vilken*:

[Arbetsgivaren skall] utveckla en enhetlig övergripande policy för det förebyggande arbetet, vilken omfattar teknik, arbetsorganisation, arbetsbetingelser, sociala relationer och påverkan från faktorer i arbetsmiljön.

[Europaparlamentet] anser att Europeiska unionen måste utveckla starka band till Ryssland, vilka sträcker sig bortom partnerskaps- och samarbetsavtalet, men understryker att [...]

Också andra exklusivt skriftspråkliga uttrycksmedel utnyttjas för övrigt i EU-texterna för att klargöra vilket av flera möjliga substantivuttryck som är korrelerat till relativsatsen. Hit hör inte minst "determinativförbindelser", dvs. den skriftspråkliga konstruktions-typen *det hus som Jack byggde* (i stället för vardagsspråkets *huset som Jack byggde*). Determinativförbindelser är utomordentligt vanliga i EU-texterna. Konstruktionen har flera viktiga strukturerande funktioner. Följande bägge exempel visar hur den kan utnyttjas för att klargöra huruvida bara det ena samordningsledet eller bägge fungerar som korrelerat till relativsatsen:

så att arbetstagare får tillgång till det register och de rapporter som åsyftas i artikel 9.1 c och d

[jfr *registret och rapporterna som åsyftas i artikel 9.1 c och d*]

I detta syfte skall rådet och Europaparlamentet i tur och ordning granska räkenskaperna och de redovisningar som avses i artikel 205a

[jfr *räkenskaperna och redovisningarna som avses i artikel 205a*]

Till de traditionella konstruktionsmöjligheter som bör undvikas enligt anvisningarna hör vidare placeringen av tunga adverbial i mittfältet (punkt 5). I EU-översättningarna är mittfältspositionen inte något som kan undvikas som i anvisningarnas demonstrationsexempel. I

de informationstäta översatta författningstexterna framstår mittfälspositionen tvärtom som en naturlig plats att föra samman tunga adverbiala uttryck som representerar information av bakgrundskaraktär utan att den grammatiska tolkningen äventyras. I följande exempel har tre adverbial som står åtskilda i den engelska originaltexten kunnat föras samman i mittfältet på ett tämligen vällyckat sätt:

The Contracting Parties, within the framework of the present Convention, shall by means of exchanges of information, consultation, research and monitoring, develop without undue delay politics and strategies which [...].

De avtalsslutande parterna skall inom ramen för denna konvention genom informationsutbyte, konsultationer, forskning och övervakning utan otillbörlig försening utarbeta åtgärdsprogram och strategier som [...]

De övriga tre traditionella grammatiska uttrycksmedel som fått exemplifiera SIL:s anvisningar är användningarna av konjunktionen *samt* i stället för *och* (punkt 1), pronominaladverb som *härför* i stället för prepositionsuttryck som *för det(ta)* (punkt 2) och attributiv satsförkortning i stället för (bland annat) relativ bisats (punkt 4). I följande exempelmening, ur en rådsförordning om organiseringen av bananmarknaden, har översättaren – på goda grunder menar jag – frångått rekommendationerna om muntlighet på alla dessa tre punkter. Exemplet ger dessutom ytterligare belägg för hur viktig mittfälspositionen är för den grammatiska struktureringen av komplexa meningar:

Genom det samarbete som avses i punkt 1 skall de behöriga myndigheterna vid utarbetandet av de åtgärder som avses däri så långt det är möjligt låta delta i arbetet de inom banan-
sektorn verksamma grupper, sammanslutningar och organisationer som avses i artiklarna 5, 7 respektive 8 samt tekniska och ekonomiska forskningscentra.

För att börja med mittfälsadverbialen, så ser vi hur trängseln av

satsled medför att två tunga adverbial måste hamna där (och att arrangemanget fungerar utmärkt från begriplighetssynpunkt) eftersom de varken kan placeras först eller sist, som i anvisningarnas korta exempelmeningar:

skall de behöriga myndigheterna vid utarbetandet av de åtgärder som avses däri så långt det är möjligt låta delta [---].

Om användningen av formorden *samt* och *däri* kan noteras att bägge är funktionellt välmotiverade. *Samt* bidrar verksamt till att underlätta den grammatiska tolkningen av det avslutande komplexa koordinationsuttrycket: *de inom banansektorn verksamma grupper, sammanslutningar och organisationer som avses i artiklarna 5, 7 respektive 8 samt tekniska och ekonomiska forskningscentra*. Och pronominaladverbet *däri* har faktiskt en tydliggörande funktion om man jämför med alternativet att använda prepositionsuttrycket *i denna punkt*: Pronominaladverbet klargör entydigt den anaforiska syftningen (att man refererar till den tidigare nämnda punkt 1), medan prepositionsuttrycket alternativt hade kunnat tolkas deiktiskt, alltså som en hänvisning till den punkt som just här och nu håller på att utvecklas. (Någon större potential vid EU-översättning torde dock pronominaladverben knappast ha, eftersom uttryckstypen i mycket hör hemma i vår språkhistoria, snarare än i nuet. Men det är icke desto mindre intressant att de kan dyka upp igen när komplexiteten ökar och syftningsalternativen blir fler.)

Den understrukna attributiva satsförkortningen *de inom banansektorn verksamma grupper* etc. (= *de grupper* etc. *som är verksamma inom banansektorn*), slutligen, representerar det fall då SIL menar att konstruktionen har en funktion. Substantivuttrycket innehåller redan en relativsats och den attributiva satsförkortningen kan därför inte lösas upp i en relativ bisats. På ett mera generellt plan illustrerar exemplet hur skriftspråkliga satsförkortningar ofta kan vara att föredra framför fullständiga talspråksnära bisatser i så här komplexa meningar. Detta sammanhänger med att satsförkortningarna genom sin korthet och sin distinktare avgränsning mot resten av meningen bidrar till att klargöra meningens grundstruktur. Av

detta skäl tycker jag det är välmotiverat att i samma mening behålla den (sannolikt) franska källtextens nominalisering (*à la définition des actions visées au paragraphe 1; sv. vid utarbetandet av de åtgärder som avses däri*). Att lösa upp denna i en bisats (*när man utarbetar etc.*) hade inte bidragit till att öka begripligheten.

Sammanfattningsvis finner vi alltså att många av det traditionella skriftspråkets specifika formord och konstruktioner har viktiga strukturerande funktioner i texter med så avancerad meningsbyggnad som de översatta EU-texternas. Klarhet och begriplighet kan därför, paradoxalt nog, bara uppnås genom ett skickligt utnyttjande av sådana formord och konstruktioner som i nuvarande anvisningar för författningsspråkets språkliga gestaltning närmast ses som hinder för klarspråk.

Nygamla Wellanderdygder

Det är inte bara så, att uppgiften att strukturera EU-texternas komplexa meningar förutsätter utnyttjandet av formord och konstruktioner med stilistisk hemvist i det traditionella formella skriftspråket. Minst lika viktigt är att översättningsarbetet aktualiserar de allmänna grammatisk-stilistiska överväganden och tekniker man förbinder med den traditionella skriftspråksnormen, och därmed också de konkreta språkriktighetsreglerna i Erik Wellanders "Riktig svenska". Hit hör inte minst de regler som är knutna till hanteringen av källtexternas komplexa koordinationsfraser, dvs. symmetriregeln och reglerna för s.k. dubbel syftning.

Reglerna för dubbel syftning handlar om tillåtna och icke tillåtna sammandragningar i koordinationsfraser. (Ottillåtna sammandragningar som i Wellanderexemplet i *Skåne och Gotland* är inte så ovanliga i de svenska EU-texter jag studerat.) Symmetriregeln innebär att mot varandra svarande led ska ha samma form, och att led som inte svarar mot varandra ska ha olika form. Följande exempelmening (ur en icke färdiggranskad parlamentstext) får illustrera hur viktiga dessa klassiska språkriktighetsregler kan vara som medel att klargöra meningens grundstruktur och enskildheternas plats i helheten.

[Parlamentet] uppmanar EU och det internationella samfundet att stödja den ryska regeringen när det gäller att utarbeta specifika strukturella reformprogram på det ekonomiska, sociala och institutionella området, som är anpassade till den ryska övergångsekonomin och att samtidigt ägna mer uppmärksamhet än tidigare åt att upplösa ekonomiska konglomerat, se till att de anställda direkt och på en hållbar basis kan ta del av kapitalet samt ta hänsyn till de sociala effekterna av den ekonomiska förvandlingen,

fordert die EU und die internationale Staatengemeinschaft auf, die russische Regierung bei der Erarbeitung spezifischer, der russischen Übergangswirtschaft angepaßter, struktureller Reformprogramme in wirtschaftlichen, sozialen und institutionellen Bereichen zu unterstützen und dabei mehr Aufmerksamkeit als bisher der Entflechtung wirtschaftlicher Konglomerate, unmittelbarer dauerhafter Partizipation der Beschäftigten am Kapital, sowie der sozialen Auswirkung der wirtschaftlichen Umgestaltung zu schenken;

Mitt resonemang handlar om de understrukna infinitivuttrycken, som aktualiserar den negativa varianten av symmetriregeln: "Led som inte svarar mot varandra skall inte ges samma form." Meningens grundstruktur är (som framgår av den tyska källtexten) följande:

"[Parlamentet] uppmanar EU och det internationella samfundet (a) att stödja X och (b) att samtidigt ägna mer uppmärksamhet åt Y".

Den avsedda tolkningen fördunklas av att b-ledet riskerar att tolkas som koordinationsled i *när*-satsen: "när det gäller att utarbeta X och att samtidigt ägna mer uppmärksamhet åt Y". Denna oklarhet kan avlägsnas genom att *när*-satsens infinitivuttryck ges annan form, till exempel genom att man behåller den tyska källtextens nominalisering i stället för att lösa upp den:

[Parlamentet] uppmanar EU och det internationella samfundet att stödja den ryska regeringen i utarbetandet av specifika, till den ryska övergångsekonomin anpassade struktu-

rella reformprogram på det ekonomiska, sociala och institutionella området, och att samtidigt ägna mer uppmärksamhet än tidigare åt att [---].

Vad gäller reglerna för "dubbel syftning" har översättaren framgångsrikt undvikit risk för ytterligare felläsningar genom att *inte* upprepa infinitivmärket i de två sista av de understrukna infinitivuttrycken. Denna "utbrytning" av infinitivmärket klargör effektivt att dessa uttryck är samordnade med *att upplösa ekonomiska konglomerat*, inte med något annat infinitivuttryck.

Slutsatser om EU-översättning

Den fråga som avhandlats har varit möjligheterna att under nuvarande betingelser åstadkomma goda översättningar av EU:s rättsakter (och av andra EU-texter som omfattas av kraven på nära anknytning till originaltexterna). Jag har visat att den uppgivenhet inför uppgiften som präglat debatten om EU-svenskan i grunden handlar om besvikelsen över att centrala språkpolitiska mål inte kan uppnås, snarare än om att översättningsuppgiften i sig skulle vara omöjlig. Uppfattningen om uppgiftens omöjlighet baseras på en felsyn: idén att språklig klarhet och begriplighet generellt kan uppnås genom att författaren/översättaren så långt möjligt begränsar sitt språk till det vårdade talspråkets konstruktioner och formord. Även om sådana rekommendationer varit ett fruktbart inslag i arbetet på att förenkla den offentliga svenskan, är de helt enkelt inte tillämpliga på texter med en så komplicerad meningsbyggnad som de svenska EU-texterna tills vidare måste ha. I så komplexa meningar skapas klarhet och begriplighet genom skriftspråklighet, inte genom muntlighet.

Som en konsekvens av detta är de nuvarande anvisningarna för författningsspråkets utformning inte tillämpliga på EU-översättning. Det är intressant att konstatera att översättarna i sitt praktiska arbete insett detta och tvärtemot anvisningarna tenderar att utnyttja traditionella tekniker och konstruktioner där så krävs. Icke desto mindre menar jag att det är viktigt att realistiska mål formuleras och

adekvata anvisningar utformas. Inte minst viktigt är detta när det gäller utnyttjandet av sådana traditionella språkriktighetsregler och tekniker som inte längre uppmärksammas i skolorna. Hit hör teknikerna för hanteringen av källtexternas tunga koordinationsstrukturer.

Muntlighet och lagspråk

Avslutningsvis vill jag peka på ett problem knutet till de grammatiska anvisningarna för utformningen av inhemska författningar, men analogt med problemen kring EU-texternas språkliga utformning. När det gäller EU-texterna har vi sett hur synen på den rent språkliga översättningsproblematiken fördunklats av de språkpolitiska aspekterna: EU-texterna har upplevts som ett hot mot det pågående arbetet med att förenkla inhemska författningar, och hotbilden har inneburit ett hinder för en rationell analys av översättningsuppgiften som sådan. På motsvarande sätt menar jag att det finns en fara i den strategiska betydelse lagspråksförenklingen tillmäts vid arbetet med att förenkla den offentliga svenskan i allmänhet, nämligen att lagspråkets specifika grammatiska förutsättningar inte uppmärksammas. Till dessa förutsättningar hör alldeles uppenbart att inte ens ett modernt, enkelt lagspråk kan åstadkommas med de muntliga grepp som utnyttjas i myndigheternas information till allmänheten. Studera till exempel följande paragraf i personuppgiftslagen (SFS 1998:204):

28§ Den personuppgiftsansvarige är skyldig att på begäran av den registrerade snarast rätta, blockera eller utplåna sådana personuppgifter som inte har behandlats i enlighet med denna lag eller föreskrifter som har utfärdats med stöd av lagen. Den personuppgiftsansvarige skall också underrätta tredje man till vilken uppgifterna har lämnats ut om åtgärden, om den registrerade begär det eller om mera betydande skada eller olägenhet för den registrerade skulle kunna undvikas genom en underrättelse. Någon sådan underrättelse behöver dock inte lämnas, om detta visar sig vara omöjligt eller skulle innebära en oproportionerligt stor arbetsinsats.

I varje fall i jämförelse med hur lagar skrevs för några decennier sedan framstår den citerade paragrafen för mig som ett exempel på relativt enkelt och lättbegripligt modernt lagspråk. Men dessa kvaliteter har inte uppnåtts genom muntlighet, utan snarare genom ett skickligt utnyttjande av ganska avancerade skriftspråkliga tekniker. Allra minst karakteriseras texten av någon begränsning till de muntliga grammatiska uttrycksmedel som rekommenderas i myndigheternas anvisningar.

Hur arbetet med lagspråksförenkling måste hållas åtskilt från arbetet med att förenkla den offentliga svenskan i allmänhet illustreras ganska väl av en artikel publicerad på Klarspråksgruppens webbplats: "Var gömmer sig agenten? Om hemlighetsmakeri och handlingsförklaring i departementens texter." Artikeln handlar om passiv konstruktion i myndigheternas skrivelser och vänder sig mot bruket att "gömma agenten" genom att skriva t.ex. *Härigenom föreslås* i stället för *Kommittén föreslår*. Men författaren kommer också in på användningen av passiv i lagspråk:

Ibland är det naturligtvis inte möjligt att täcka in agenten med ett entydigt ord som "bilägaren" eller "enhetschefen". Men varför kan man inte (som i denna mening) i sådana fall få använda ordet "man"? Det kan man och det får man. Det har också högst kompetenta jurister med all rätt gjort, inte minst i författningar: "Är gravrättsinnehavaren ej känd eller vet man ej var han finnes, skall föreläggandet införas i Post- och Inrikes Tidningar" (SFS 1977:697).

Här är det lätt att se att det rekommenderade bruket av pronomenet *man* kan vara ett synnerligen välmotiverat grepp i myndighetsinformation till allmänheten. En rubrik som *Var lämnar man sin ansökan?* är trevligare och andas mer empati än *Var skall ansökan lämnas?* Däremot är hävdandet av *man*-konstruktionens möjligheter i författningar mera tvivelaktigt. Det anförda exemplet är vad jag kan se det enda exemplet på *man*-konstruktion i den aktuella lagen om gravrätt, som inte oväntat vimlar av passivkonstruktioner. Jag har sökt igenom ytterligare fem lagar i Rixlex utan att finna ett enda exempel på pronomenet *man*, men däremot hundratals och åter hund-

ratals passivformer. Verkligheten tycks alltså vara den att passiv konstruktion är ett essentiellt grammatiskt uttrycksmedel i lagspråk, där konstruktionen har funktioner (i typfallet att tematisera sakobjektet) som skiljer ut lagspråket från den vanliga myndighets-svenskan, något som återspeglas i att parafraisering med *man* inte är naturligt. Min poäng är att arbetet med att åstadkomma ett bättre inhemskt författningsspråk måste baseras på insikter om hur författningsspråket fungerar, inte på allmänna föreställningar om muntlighet som den enda vägen att åstadkomma ett enkelt och begripligt språk.

Litteratur

Björn Melander (red.): Svenskan som EU-språk. Uppsala: Hallgren & Fallgren 2000

Dag Gundersen

Klarspråk i Norge

For godt og vel 80 år siden uttalte en av våre rettslærde at "lovene kan aldri mere bli folkeeie". De kunne ikke lenger skrives i en form som folk flest forstod. Opprinnelig var de jo nettopp folkeeie, og det ytret seg i et enkelt ordvalg der terminologien var tvers igjennom allmennspråklig, syntaksen var muntlig og innholdet fortellende; det startet for eksempel med "Nu går tre menn på en vei...". Den samme folkelige enkelheten preget også andre fag, så som medisinen. *Hematemese* het *blóðspýja*. Latiniseringen kom sammen med en nyere skolemedisin som fikk kastet ut folkemedisinen og utøvernes enkle fagspråk. Noen av dem ble brent som hekser.

At fagspråk ikke lenger er folkeeie, ser vi daglig. Blant annet ser vi at når et fag utvikles til *profesjon*, så hører det med til profesjonaliseringen å skaffe seg en terminologi basert først og fremst på internasjonale fremmedord. Eksempler fra vår egen tid er sosialt arbeid og sykepleie. I tillegg til den ekte terminologien kommer en intern fagsjargong, av leksikografer kalt verkstedspråket. Pasienten kalles "pas" i skriftlig form, dødsfallet er "mors".

Vi skal heller ikke glemme at den avstanden et unødig vanskelig fagspråk skaper, kan være tilsiktet. Vi hadde et eksempel fra året 2000s turbulens i toppsjiktet av norske næringslivsledere. En av dem måtte gå på grunn av noen tvilsomme opsjonsaffærer, men i første omgang håpet styreformannen og hans medspillere å redde vedkommende. Styreformannen uttalte:

NNs langsiktige eksponering i selskapets aksje er klart positivt for alle aksjonærene i selskapet.

Og en medspiller i transaksjonen:

Prisingen av opsjonen reflekterer at NN i form av sin posisjon har svært begrensede muligheter til å bevege seg i den underliggende aksjen, herunder at han ikke har muligheten til å drive kontinuerlig hedging.

”Hedging” betyr spekulasjonshandel med sikte på å unngå tap ved prissvingninger, en av mulighetene til å ”bevege seg” i aksjer. I klartekst: Når NN ikke selv kan spekulere i sin egen bedrifts aksjer, må vi få det til på en annen måte. Selvsagt kunne man ikke si dette i klarspråk.

Men vi ser også reaksjoner mot den slags ”mumbo-jumbo”. Folk er i stigende grad uvillige til å godta hva som helst av språk som kommer ovenfra, slik det har vært vanlig. La oss ikke se for lyst på det: Det *er* vanlig. Men det skjer en hel del for å gjøre fagspråk forståelig. I en mengde land er det påbud om at rettledninger på medisinsk emballasje skal være i en språkform som er forståelig uten spesialistkunnskap. Litt surfing på Internett bringer fram lovgivning om forståelig språk i land som Frankrike, USA, Canada og Australia. Den australske lovreformkommisjon skrev i 1990 at ”Det første som kan gjøres med henblikk på kostnadsreduksjon, er å eliminere mulige meningsforskjeller. At loven er usikker eller uklar, kan bidra til disputt. Lover bør revideres for å redusere usikkerhet i tillagt mening: *plain English is essential*”.

Språk i juss

I en del år har jeg vært engasjert av Det juridiske fakultet ved Universitetet i Oslo for å kommentere språket i juss-studentenes praktikumsoppgaver – noen hundre i året. De skriver heldigvis om det samme kasuset. Hovedpersonen er Peder Ås, som svarer til John Doe i amerikansk og har gjort det i hvert fall siden 1890. Peder er uforskyldt blitt beruset fordi hans venn Lars Holm, et annet fast inventar, har helt vodka i softdrinken hans mens han ikke så det. I sin nedsatte bevissthet som følge av rusen misforstår han en tredje, Hans Tastad, som tar hånden opp av lommen for å tenne seg en sigarett. Peder tror at Tastad vil slå, og slår derfor selv først – to slag. Av dette blir det mye juss. I studentenes besvarelser heter det for det første ikke at Peder slår, han ”tildeler” slag. Det kommer av at han ”har hensatt seg i en russituasjon”. I stedet for at han treffer Tastad i ansiktet, er ”skadens lokalisering” i ansiktet. Ved første avhør hadde ikke Peder forsvarer til stede, og enkelte kaller dette

"mangelen på forsvarerens tilstedeværelse". Andre faste innslag er at verb utstyres med et adverbialt forledd: inngi svar, oppstille krav, avholde forhør, fremskaffe bevis, påanke dommer og oversende sakens papirer. Adverbet *således* synes å være det eneste følgeadverbet mange av dem kan, og en annen adverbial spesialitet er ord som ender på *-vis*: *rimeligvis*, *forutsetningsvis*, *avslutningsvis*, *formufligvis*, *klarligvis*. Tyngende innslag i setningsbygningen er for eksempel en umuntlig bruk av enkeltbestemt form: *nærværende sak*, *dette forhold*, og venstretyngde i setninger av typen "Hvis..., så...", altså en formelaktig rekkefølge fra årsak til virkning, der en tilsvarende høyretyngde ville være å fastslå at Peder gjør handlingen A som fører til konsekvensen B, altså fra faktum til følge. Høyretyngde svarer som kjent til talemålssyntaks og er lettere å oppfatte.

I mitt kommenteringsarbeid må jeg forsøke å overbevise studentene om at jussen skal ligge i innholdet, ikke i foreldede eller oppstyltede konstruksjoner. Jeg er overbevist om at disse konstruksjonene har en ubrutt tradisjon tilbake til en nestor i norsk rettsvitenskap, Anton Martin Schweigaard, som fra 1849 til -58 utgav klassikeren *Den norske Proces*. Jeg prøver å forklare at dengang var dette samtidens gjennomsnittlige skriftspråk, det var ikke meningen å skrive mer høytidelig enn man gjorde til daglig.

I mitt arbeid får jeg heldigvis hjelp av Justisdepartementet. I departementets veiledning om lov- og forskriftsarbeid fra 1998 heter det bl.a.:

Fremmedord og anglismer bør som hovedregel unngås. Det er bedre å bruke norske ord (for eksempel "mengde" i stedet for "kvantum", "forskjell" i stedet for "differanse", "rette" i stedet for "korrigere", "anslå" i stedet for "estimere", "gjennomføre" i stedet for "implementere" osv.).

Gammeldagse ord og uttrykksmåter bør unngås. For eksempel kan "om", "likevel" og "også" som oftest med fordel benyttes fremfor mer gammeldagse ord som "hvorvidt", "dog" og "likeledes".

Justisdepartementet nevner også en annen viktig ting, at en ikke i samme lov skal bruke forskjellige betegnelser for samme forhold. I så fall oppstår lett tolkningstil:

Dette gjelder selv om lovteksten da får et mer repeterende preg enn en ville satt pris på i alminnelig sakprosa. For eksempel skal en ikke veksle mellom "representanter" og "medlemmer" som betegnelse for samme persongruppe.

Selvfølgelig verken snakker eller skriver juss-studenter slik på egen hånd. Den 150-årige tradisjonen fra Schweigaard holdes oppe av lærebøker og forelesere fra generasjon til generasjon. Når den nåværende nye generasjonen av jurister slippes løs på samfunnet i et enormt antall og skal føre en dialog med publikum, har jeg iallfall et visst håp om at en del av dem kanskje har merket seg tre generelle råd som står først i det materialet jeg deler ut til dem:

- (1) Skriv enkelt der det går an
- (2) Varier ordvalget og unngå ensformige gjentakelser som "dette ... dette ... dette"
- (3) "Vær gjerrig med sitater og raus med referater" – det viser seg nemlig at nesten ingen, verken jurister eller andre, er i stand til å skrive bokstavrett avskrift av en tekst, om de så sitter med en finger i den. Dessuten er referatet ofte litt enklere enn sitatet.

I håpet om at noe av dette blir sittende igjen, føler jeg at det er en samfunnsnyttig virksomhet, noe en kanskje ikke kan si om alt som foregår ved et universitet. Her må det likevel framheves at også universitetene i senere år er blitt mye mer oppmerksomme på sin egen formidlingsoppgave, og for eksempel legger noe større vekt enn før på formidlingskvalifikasjoner hos søkere til vitenskapelige stillinger. Tidligere var slike kvalifikasjoner overhodet ikke meritterende unntatt hvis to søkere stod absolutt likt i alle andre ting.

Statlig initiativ

24. juni 1999 lanserte den daværende borgerlige regjeringen Bondevik programmet "Et enklere Norge". Det skulle gjøre det enklere for allmennheten å finne fram til nødvendig informasjon fra myndighetene, ikke minst elektronisk, gjennom Internett. Og for alle med Internett-tilknytning er det også et hav av samfunnsinformasjon som kan søkes fram, enten ved å søke på den aktuelle institusjon: Postverket, Statens lånekasse for utdanning, kommunene osv., eller på spesielle søkesteder, for eksempel nettstedet ODIN.

I programmet inngikk et "Prosjekt for enklere språk i statsforvaltningens dokumenter".

Hensikten med prosjektet var "å gjøre språket enklere og lettere å forstå for mottakerne". Fra Arbeids- og administrasjonsdepartementet (AAD) gikk det ut brev til alle departementer, med et vedlegg som heter "Språksjekken", utarbeidet av Norsk språkråd og Statens informasjonstjeneste. Departementene ble pålagt

så snart som mulig [å] iverksette rutiner for å forbedre språket i alle nye dokumenter til målgruppene, som i denne sammenheng er enkeltpersoner, organisasjoner, næringsliv og kommuner.

For det andre skal hvert departement innen 15. november lage en grov framdriftsplan for språkgjennomgang av skjemaer og standardbrev som er i bruk i dag. Planen bør inneholde forslag til hvilke dokumenter som skal prioriteres.

Statens informasjonstjeneste (SI) og Norsk språkråd har utviklet "Språksjekken" etter oppdrag fra AAD. Språksjekken er en generell mal som etatene selv kan anvende i gjennomføringen av prosjektet.

I tillegg holdt Statens informasjonstjeneste kurset "Kunsten å skrive godt", og Norsk språkråd stod klar til å bistå med råd og om nødvendig skaffe ekstern ekspertise.

Senere på høsten 1999 fikk SI firmaet Opinion til å utføre en undersøkelse av publikums forståelse av en del ord. Folk av ulik alder (over 18 år), ulik utdanning, med ulik tilgang til datamaskin osv. ble oppringt og forelagt ordene i en kort kontekst, med svaralternativer. For eksempel:

”Partiet går inn for å prioritere næringslivet i utkantstrøkene.
Mener du at ordet PRIORITERE her betyr

- 1: Undersøke
- 2: Skattlegge
- 3: Se bort fra
- 4: Legge mest vekt på
- 5: Ingen av delene, ikke sikker”

Andre ord var *innovasjon*, *legitim*, *prinsipielt*, *opinion*, *infrastruktur*, *matsminke* og *hjemmel*.

Flest forstod *prioritere* (95 %) og *hjemmel* (83 %) og færrest *infrastruktur* (64 %) og *innovasjon* (66 %). Men under disse allmenne tallene var det til dels store forskjeller innenfor gruppene, for *innovasjon* helt ned til 31 % og for *infrastruktur* ned til 51 % for dem med ”0 videreutdanning”; av disse var det også 50 % som ikke forstod *prinsipielt*. Opplegg og resultater minner mye om det svenske pionerarbeidet *Språkklyftan* av Flick og Malmström, og også om en eldre undersøkelse gjort av Norsk rikskringkasting, kalt VON – ”Vanskelige ord i nyhetssendingene”, som bl.a. viste at nesten ingen forstod ordet *petrokjemisk*. Dette var tidlig i oljealderen.

Hele 15 departementer rakk å svare på AADs pålegg om ”en grov framdriftsplan” innen 15.11., og svarene viste at de var i full sving med arbeidet. Men så falt regjeringen 3. mars 2000, og den nye regjeringen fra Arbeiderpartiet la språkprosjektet foreløpig på is. Det har fortsatt i enkelte departementer på deres eget initiativ, men uvisst i hvilket omfang.

Også tidligere har den norske staten satt seg i sving for å bedre offisiell språkbruk. I 1979 tok det daværende Forbruker- og administrasjonsdepartementet initiativet til en håndbok for bokmål og en for nynorsk, med tilhørende brevkurs. Bokmålsbøkene het ”Norsk i embets medfør” og nynorsk bøkene ”På godt norsk”. Brev-

kursene ble drevet av Norsk korrespondanseskole. De gikk noen få år, så tørket de inn av mangel på oppslutning. Men departementet etablerte også dagskurser for de andre departementene, under tittelen "Språket som kommunikasjonsmiddel og barriere". Tanken var at disse kursene skulle samle departementsfolk på så høyt nivå at disse igjen kunne få i stand ringvirkninger i form av tilsvarende kurs nedover i de ytre etatene. Tiltaket gikk i noen få år og var ikke mislykket, men som vanlig med slike ting er statens interesse forholdsvis kortvarig, særlig når de medfører utgifter. Likevel var nok 1970-tallet det første store kurs-tiåret og startet en trend som har fortsatt, og som har gjort mye for å holde liv i hotellnæringen utenfor sesongene. Det holdes stadig kurs og seminarer, også i norsk, både i offentlig og privat regi. På slike kurs er det som regel en stor overvekt av positive og hyggelige damer, så det er trivelige tilstelninger. Det faglige utbyttet er jo ikke direkte målbart.

En fiasko

I likhet med de andre nordiske land og mange andre har vi et offentlig språknormeringsorgan, Norsk språkråd, som arbeider året rundt med å gjøre språket tilgjengelig, med vekslende hell. La meg først nevne en total fiasko. Fra høsten 2000 undervises det i et nytt fag, kristendomskunnskap med religions- og livssynsorientering (krl). I den anledning skulle det faglige godkjenningsorganet for lærebøker, Nasjonalt læremiddelsenter, lage en såkalt ressursperm, siktet inn på lærere og lærebokforfattere og med kapitler skrevet av eksperter innenfor de ikke-kristne religionene buddhisme, hinduisme, islam og jødedom. Disse var fulle av religiøse termer på grunnlag av sanskrit, arabisk og først og fremst engelsk. Språkrådet skulle gi regler for en skrivemåte av disse termene som harmonerte med vanlige mønstre i norsk ortografi, og vi hadde ca. 20 møter med representanter for trossamfunnene og de berørte departementene. Enden på det ble at på grunn av motstand fra representantene for trossamfunnene mot å endre det de oppfattet som internasjonal skrivemåte, i virkeligheten mest engelsk, ble resultatet null. Kirke- og undervisningsministeren fastslo at skrivemåten av religiøse termer var et spørsmål om

religionsfrihet. Ressurspermen utkom i to flotte illustrerte bind kalt en "Kildesamling", der man unngikk all terminologi ved hjelp av omskrivninger. De som må gjøre noe med terminologien, blir da framtidige lærebokforfattere. Men i mellomtiden er den statlige godkjenningsordningen for lærebøker opphørt. Språkrådet, som før fikk ca. 500 lærebøker i året til gjennomsyn – det var en av rådets hovedoppgaver – skal nå bare godkjenne ordlister.

Nynorsk

Bak alle sider ved norsk språkpolitikk ligger som et altoverskyggende faktum at vi har to sidestilte språkformer, bokmål og nynorsk. Det blir ofte feilaktig kalt to språk, og situasjonen sammenlignet med den i Finland, Sveits og Canada, som den kan ligne rent administrativt, men ikke språklig, idet de to norske språkformene har minst tre fjerdedeler av ordforrådet felles, og forskjellene først og fremst er knyttet til bøyning og ordavledning. Jeg er ikke så sikker på de administrative likhetene heller. Det er for eksempel kjent at kanadiske provinser med fransk og engelsk har vedtatt å sette eldre lover ut av kraft i den utstrekning de bare foreligger på engelsk. Det kunne ikke skjedd hos oss.

Nynorsken er inne i en ganske kaotisk periode. Mange som mener at de skriver nynorsk, skriver i virkeligheten en blanding av regelrett nynorsk, dialekt og bokmål. Den regelrette nynorsk har nærmet seg stadig mer til bokmål, og nynorskseksjonen i Norsk språkråd er midt inne i dette moderniseringsarbeidet. En meningsmåling viste en ganske stor overvekt for å godta navnet Norge som tillatt form ved siden av Noreg, slik det faktisk var mellom 1917 og 1938, men etter mye motstand fra nynorske språkorganisasjoner ble dette vraket av Språkrådets nynorskseksjon.

Nynorsken er en minoritetsspråkform, brukt av ca. 17 % i grunnskolen og kanskje halvparten av dette blant voksne. Det medfører vansker med å rekruttere mange nok nynorskbrukere i offentlig tjeneste og Norsk rikskringkasting, og den offentlige nynorsken som presteres, er av enda mer vekslende kvalitet enn

bokmålet. Oslo kommune vedtok i 2000 at en del av skolene som en forsøksordning skal ha nynorsk bare som muntlig skolefag, ikke skriftlig. Blant mine juss-studenter er det kanskje to av hundre som skriver nynorsk, og det er ganske klart at dette koster de to noe ekstra; de fleste av lærebøkene er på bokmål, og dermed terminologien, som nettopp i orddannelsen ofte avviker fra det som er gangbart i nynorsk.

Det samme gjelder i enda høyere grad programmer og alt annet som har å gjøre med bruken av datamaskiner, som jo er tatt i bruk overalt i det offisielle Norge - jeg har bl.a. nevnt informasjonsbasen ODIN. Forholdet er behandlet i kronikken "Jamstilling på datamaskinen" i *Dagbladet* 5.10.2000 av Jon Grepstad, informasjonsrådgiver i Norsk språkråd. Når jeg skriver et nynorsk sitat, gir maskinen meg rød krøllstrek under alle nynorskord som ikke er felles for bokmål, for hittil er nesten alle rettingsprogrammer på bokmål.

Vi har to norske lover som gjelder offisiell språkbruk, *lov om målbruk i offentleg teneste* fra 11.4.1980, og *lov om Norsk språkråd* fra 18.6.1971. Målloven sidestiller bokmål og nynorsk i alle organer i stat, kommune og fylkeskommune, men kommunene kan som sin offisielle målform velge enten bokmål eller nynorsk eller stille seg nøytrale. Av 435 kommuner har 117 valgt nynorsk og 153 sagt seg nøytrale, altså en langt høyere prosent enn i befolkningen. Blant bestemmelsene i loven er at private rettssubjekter, som vanlige mennesker kalles i loven, skal ha svar på den språkformen de har brukt i sin henvendelse til myndigheten; at kommunenes valg av språkform skal respekteres i korrespondanse osv., og at rundskriv, kunngjøringer og informasjonsmateriell skal sendes ut med en rimelig kvantitativ fordeling mellom de to målformene. Språkrådets undersøkelse av dette i 1999, og en jevn strøm av klager til rådet, viser at det mangler atskillig på at loven blir fulgt. Et problem er da at loven ikke har noen straffereaksjon. Det har vært foreslått som en intern spøk i Språkrådet at dette kunne ordnes ved å redusere bevilgningene til en etat som setter seg utover målloven.

Norsk språkråds rådgivning

Ifølge lov om Norsk språkråd skal Språkrådet bl.a. gi myndighetene råd i språkspørsmål, særlig når det gjelder språkbruken i skolen, i Norsk rikskringkasting og i statstjenesten. Heller ikke denne loven har noen straffereaksjon. Det er dessuten to andre problemer som gjør seg gjeldende. Det ene er at Språkrådet bare er et rådgivende organ, underlagt Kultur- og vitenskapsdepartementet. Riktignok heter det at i *ny* normering av skrivemåter er Språkrådet suverent, det er bare *endringer* som skal godkjennes av departementet. Men vi så jo hvordan det gikk med de religiøse termene. For øyeblikket (2001) har departementet utsatt godkjenningen av de siste fire års rettskrivningsvedtak, offentliggjort i februar 2000. Det gjør livet vanskelig for lærebokforlagene, som skal revidere ordlister, men ikke vet hva som blir godkjent eller ikke, blant annet fornorsket eller *norvagasert* skrivemåte av anglisismer, som rådet har arbeidet mye med på 90-tallet. Med norvagasert skrivemåte menes at lånordet beholdes, men med grafisk tilpasning, mens fornorsking innebærer å skifte lånordet ut med et ord av (mer) hjemlig materiale. Når norvagaseringen er ført så langt som det er praktisk mulig, kan man forsøke seg på å finne avløsere for resten.

Det andre problemet er den økende privatiseringen av tidligere statsinstitusjoner. Det gjelder for eksempel store institusjoner som Norsk rikskringkasting, Televerket og Vinmonopolet. Det er tvilsomt om disse er pliktige til å følge offisiell rettskrivning eller råd fra Norsk språkråd, og loven om Språkrådet må kanskje endres når det gjelder rådgivningen overfor Norsk rikskringkasting, kanskje også rådgivningen overfor språket i skoleverket etter at godkjenningsordningen for lærebøker bortfalt. Nå har riktignok NRK styrevedtatt at offisielt bokmål og nynorsk skal brukes, og holder seg fremdeles til en tilråding fra Stortinget i 1970, om at det skal være minst 25 % av hver målform, som i praksis vil si nynorsk, i verbalsendinger. Det har NRK aldri vært i nærheten av; samlet pleier prosenten å ligge på ca. 17, altså omtrent som i grunnskolen.

NRK fikk nye språkregler i 1996. Siden kringkastingsspråket i programannonsering og nyhetssendinger er et slags talt skriftspråk,

skal medarbeiderne bruke det som i reglene kalles "normaltalemål", dvs. bokmål og nynorsk. Men det heter at NRK gjerne ser at medarbeiderne gjennom formvalg og uttale gir normaltalemålet sitt et regionalt preg. De kan også bruke dialekt i større omfang enn etter de gamle reglene. Men det tilføyes at "medarbeidarane må også ta omsyn til lyttarane på den måten at dei ikkje bruker ord eller uttalemåtar som er lite kjende for folk flest".

Jeg var språkkonsulent i NRK i åtte år, og erfarte at mange av medarbeiderne var interesserte og arbeidet aktivt med sitt eget språk, men selvsagt at det også var enkelte som ikke ville la seg rettlede i noe som helst, og dertil en del som hadde en for snever kunnskapsbase og derfor gjorde både språklige og faglige feil, sa "innevarsle" for *innvarsle* og "utesvevende" for *utsvevende* og plasserte Jugoslavia ved Middelhavet. Slike kan gjøre stor skade, og det er vanskelig å bedre situasjonen. Enkelte framtrede kringastingsfolk har også mulighet til å følge sine egne regler fordi de er kommentatorer på frilansbasis.

På klarspråkskonferansen i Stockholm i 1998 presenterte Marit Hovdenak en del av Språkrådets publikasjoner, og hennes innlegg er trykt i rapporten. De kan også søkes under Norsk språkråd på Internett. I 1999 utkom boka *Godt språk i lærebøker*, på 238 tospaltete og altfor tette sider; den er et meget omfattende hjelpemiddel og oppslagsverk for lærebokforfattere og andre skrivende. Meldingsbladet *Språknytt* blir sendt ut gratis i et opplag på 25 000. *Språkkurieren* med et opplag på 5 500 kalles "bladet for godt mediespråk", og *Statsspråk*, "bladet for godt språk i staten", har et opplag på 18 000. Alle tre er blitt ganske populære, men Språkrådets anstrengte økonomi i de siste årene gjør at de blir sendt ut sjeldnere enn forutsatt.

Noen ord også om den delen av Språkrådets arbeid som tar sikte på å forenkle språket. Ett lite og et stort eksempel kan illustrere det: Suffikset *-ete* hadde tre ulike grader av valgfrihet og tillatthet i henholdsvis *steinete* (eneform), *rakryggede/rakryggete* (valgfrie hovedformer) og *utmerkede* [sideform: *utmerkete*]. Forenklingen består i at det nå alltid er tillatt å skrive *-ete* som hovedform. Det store eksemplet, i bokmål, kom opp i 1999, nemlig læreboknormalen.

Den har satt et skille mellom såkalte hovedformer, som skal brukes i lærebøker og statstjenesten, og sideformer, som er tillatt ellers. Blant sideformene var svært mange lite brukt; i løpet av 1997–1999 er de rett og slett strøket fra ordlistene, og dermed er det så få sideformer igjen at Språkrådet vedtok å oppheve skillet mellom hovedformer og sideformer i bokmål. Det vil si at alt blir hovedformer. Det er en virkelig forenkling, hvis altså Kulturdepartementet godkjenner det. (I skriv av 5.12.2000 har departementet foreløpig stilt seg velvillig til dette, og til og med bedt om at Språkrådet utreder om man kan gjøre likeså for nynorsken, noe nynorskseksjonen hittil ikke har vært villig til.)

Bedre språk i Lånekassen

Et initiativ helt utenom aksjonen "Et enklere Norge", men i samme retning, var det da Statens lånekasse for utdanning bestemte seg for å lage en håndbok for sin egen språkbruk internt og overfor lånsøkerne, og bruke den i et omfattende kursopplegg. Ved overgangen 98/99 hadde Lånekassen 300 ansatte, nærmere 700 000 kunder og behandlet 576 400 saker. Den mottok 300 000 brev og stod selv for 3,8 millioner utsendinger til kundene. Det er en enorm mengde trykksaker, dels brosjyrer om de forskjellige varianter av studielån, stipend og tilbakebetalingsordninger, og dels brev. Brevene er mest mulig standardiserte, med plass for individuelle tillegg der språkformen ikke skal avvike påfallende fra standarddelen. Bokmål og nynorsk er selvsagt likestilt.

Lånekassen oppnevnte en "språkprosjektgruppe" som arbeidet seg igjennom hele haugen av brosjyrer og standardbrev og forenklet språket i dem. Gruppen bestod av åtte medlemmer, derav en møteleder og norskfilolog, en layoutansvarlig, en jurist med klagesaker som arbeidsområde, en mellomleder, to saksbehandlere og ytterligere to filologer. Jeg var den ene. Så ble håndboken *Bedre språk i lånekassen* utarbeidet, mest mulig på grunnlag av Lånekassens materiale for at emner og eksempler skulle være lånekasse-relevante og gjenkjennbare. Vi tok ikke sikte på innenfor de behandlede emnene å vise hele bredden av offisiell valgfrihet i norsk

bokmål, som mange har vansker med å håndtere i det daglige. Vi avgrenset, tilrådet og frarådet. For eksempel: Av de valgfrie presensformene *fin(ne)s*, *syn(e)s* og *treng(e)s* bør du velge *synes* og *trengs*; velg enten *finnes* eller *fins* og gjennomfør den valgte formen konsekvent. Videre inneholder boken en detaljert innholdsliste først og et emneregister sist. Om eksempel materialet er vinklet mot vår oppdragsgiver, så danner innholdslisten et rammeverk som lett kan brukes av andre institusjoner om de skulle føle behov for et lignende hjelpemiddel. Det er liten forskjell på hva som er aktuelt fra etat til etat.

Klarspråksseminarene er prisverdige tiltak. Stafetten går videre, og behovet for klarspråk i offentlig tjeneste tar ikke slutt i vår tid.

Litteratur

Gundersen, Dag og Elin Anita Frysjøenden (2000): *Bedre språk i Lånekassen*. Oslo: Statens lånekasse for utdanning. 120 s. ISBN 82-995681-0-2

Lindgren, Birgitta (red.) (1999): *Nordiskt klarspråksseminarium. Rapport från ett seminarium den 14–16 maj 1998 i Stockholm*: Nordiska språkrådet. ISBN 82-7433-038-2

Norsk språkråd (1999): *Godt språk i lærebøker. Rettleiing i lærebokarbeid*: Norsk språkråds skrifter nr. 6. 238 s. ISBN 82-990559-7-0

Sandøy, Helge (2000): *Lånte fjører eller bunad?: om importord i norsk*. Oslo: Cappelen akademisk forlag. 306 s. ISBN 82-02-19684-1 (h.)

Språksjekken. Ei hjelp til betre språk i staten. Oslo: Arbeids- og administrasjonsdepartementet (u.å). Publikasjonsnummer P-0884-N

Texten – organisationen – kulturen

Skapandet av muntliga och skriftliga texter är en väsentlig del av en organisations verksamhet. Texten speglar organisationen; den är ett uttryck för dess sociala struktur, dess värderingar och kunskap liksom för dess idéer och kultur. Men texten är också med om att forma organisationen med avseende på olika sociala dimensionerna; den skapar den sociala inre verkligheten liksom den yttre bilden av företaget. I min egen forskning om den kommunikativa verksamheten i myndigheter och företag har jag på olika sätt sökt belysa båda dessa sidor, d.v.s. såväl hur texten uttrycker organisationens idéer och kultur som hur texten är med om att forma organisationen. I den här artikeln ska jag kort presentera denna forskning.

Inom projektet *Texter i europeiska skrivsamhällen*, som jag varit projektledare för, har vi studerat kommunikationen inom fyra skrivmiljöer – banker, ingenjörbyråer, yrkesmedicinska institutioner, historiska institutioner – i tre länder – Sverige, Tyskland och Storbritannien. Ett syfte med projektet har varit kontrastivt; vi har alltså jämfört textmönster i svenska, engelska och tyska texter av liknande slag. Ett annat syfte är sociolingvistiskt, dvs. syftet är att studera relationen mellan den skriftliga och muntliga texten, organisationen och den nationella kulturen.

Studien har omfattat olika faser: intervjuer, textinsamling och textanalyser. I de olika skrivmiljöerna intervjuade jag, ensam eller tillsammans med en kollega, chefer och anställda som hade ansvar för eller var involverade i informationsverksamhet och produktion av texter av olika slag. Totalt intervjuades omkring 70 personer. Vi samlade också in prov på texttyper av alla de slag som man producerade inom de olika skrivmiljöerna. För bankerna t.ex. samlade vi in årsberättelser, pressmeddelanden, annonser, broschyrer, brev, personaltidningar, personalmeddelanden, allmän företagsinformation och instruktioner. Med de insamlade texterna som bas byggde vi

sedan upp en textkorpus som innehöll sådana texttyper som förekom i flera olika miljöer.

Huvuddelen av textanalysen har genomförts med utgångspunkt i en analysmodell som jag tidigare utarbetat (Gunnarsson 1989). I det här kontrastiva projektet valde vi att genomföra analyser på kognitiv, pragmatisk och makrotematisk textnivå (Levin 1997). Undersökningen har också inkluderat analyser av argumentation (Andersson 1998), diskursmarkörer (Bäcklund 1998) och bilder och bildskapande inom företag (Gunnarsson 1998).

Jag ska här först presentera några resultat av våra bankstudier och då framför allt fokusera på skillnaden mellan den engelska banken, *Barclays Bank*, och den svenska, *Handelsbanken*. I Gunnarsson (2000) diskuterar jag en analys av andelen sändarmarkeringar i bankbroschyrer. Vid vår genomgång av de insamlade texterna har vi för varje mening markerat förekomst av sändarangivelse (sändaren nämnd med namn eller med pronomen). Då vi jämförde de olika bankernas texter fann vi en klar skillnad mellan det engelska och det svenska materialet. I broschyrtexterna från *Barclays Bank* förekommer sändarmarkering i 61 % av meningarna, medan motsvarande andel för de svenska banktexterna är 2 %.

En annan tydlig skillnad gällde andelen expressiva illokutioner i banktexter av olika slag. För varje mening i textmaterialet har illokutionstyp markerats (informativ, explikativ, expressiv, argumentativ, direktiv illokution). Den expressiva illokutionstypen gällde meningar som innehöll positiva omdömen, kritik eller uttryck för entusiasm. Också i detta avseende visade sig de svenska och engelska banktexterna vara märkbart olika. Sammantaget var de expressiva illokutionerna nästan tre gånger så vanliga i de engelska banktexterna som i de svenska.

I mina intervjuer med chefer och anställda i de båda bankerna tog jag bl.a. upp attityden till reklam och satsningen på reklam. Vad som därvid framkom var att man vid *Handelsbanken* nästan helt saknade – eller i vart fall hade mycket liten – tro på värdet av reklam, och man satsade förhållandevis litet på reklammaterial och reklamkampanjer. Vid *Barclays Bank* däremot hade man en mycket stark tro på reklamens värde, och man satsade avsevärt på reklam.

En stor stab ägnade sig åt att utforma annonser, affischer och broschyrer, och varje text testades noggrant före lanseringen på olika kundgrupper för att utröna effekten. Den engelska banken fäste alltså stor tilltro till värdet av reklam och man trodde på möjligheten att utforma en effektivt säljande reklam. Man ansåg det t.ex. viktigt att variera utformningen vad gällde brödtext, bilder och färger beroende på om reklamen riktade sig till små företag, stora företag eller privatpersoner.

För det första menar jag att attityden till reklam, såsom denna framgått av intervjuerna, tydligt speglas i texterna, bl.a. i andelen sändarmarkeringar och i andelen expressiva illokutioner. De engelska banktexterna uttrycker klart mer än de svenska en aggressiv marknadsföring.

För det andra skulle jag vilja relatera de här text- och attitydskillnaderna mellan bankerna till olikheter vad gäller mer genomgripande marknadsföringsidéer. *Barclays Bank* präglas av ett traditionellt marknadsföringstänkande (jfr Kotler 1991, Kotler m.fl. 1999). Man tror starkt på värdet av massriktad reklam, på marknadsundersökningar, på statistik och genomsnitt, på värdet av tryckta massdistribuerade texter. *Handelsbanken*, den svenska banken, däremot präglas av ett tydligt "service management-tänkande" vad gäller marknadsföring (jfr Grönroos 1982, 1990). Vad som är viktigt är relationen till kunden; varje kund ses som unik och varje produkt som ska säljas ses också som unik. Enligt detta synsätt är det viktigt med personlig, muntlig kontakt men mindre viktigt med massdistribuerade, skrivna texter. Vad som är viktigt är att skapa varaktiga relationer och bygga upp bestående nätverk (se också Sörlin 2000). Textmönstren i de analyserade banktexterna tycks alltså i de här fallen spegla mer genomgripande marknadsföringsidéer hos företagen, idéer som även tydligt framkommit vid intervjuerna med textansvariga inom bankföretagen.

För det tredje skulle jag vilja koppla samman de här text- och attitydskillnaderna med nationella mönster och då ta upp de beskrivningar av nationella skillnader som den holländska sociologen Geert Hofstede gjort. I sina omfattande analyser av anställda inom IBM-koncernen i olika länder och världsdelar kom Hofstede (1991) att

urskilja ett antal kulturellt relevanta dimensioner, bl.a. *självhävdande* gentemot *anspråkslöshet* eller som han också uttrycker det *maskulinitet* gentemot *feminitet*. Vad gäller dimensionen maskulinitet-feminitet skiljer sig enligt Hofstedes statistiska analyser Sverige, som tillhör de feminina kulturerna, från Storbritannien, som tillhör de maskulina. En maskulin kultur, som den engelska, innebär en stark uppskattning av tävling och kamp, medan en feminin kultur, som den svenska, innebär en stark uppskattning av jämställdhet, solidaritet, konfliktundvikande, förhandlingar etc. (se också Andersson 1997 och Gunnarsson 1998). En möjlig förklaring till de diskuterade textskillnaderna skulle alltså kunna vara att de tyder på olikheter vad gäller mer genomgripande nationella mönster, i det här fallet knutna till dimensionen maskulinitet-feminitet.

Min slutsats är således att de här diskuterade analyserna av banktexter och bankintervjuer tyder på ett samband – om än komplext – mellan texten, organisationen och kulturen. Språket och texterna i de studerade bankerna uttrycker företagets marknadsföringsidéer samtidigt som de speglar en nationellt förankrad kultur.

Men vi kan också se relationen mellan text och organisation från andra hållet. Texten inte bara speglar organisationen utan är också med om att forma den. I Gunnarsson (1992, 1997) belyser jag textens roll för skapandet av den sociala strukturen vid en myndighet och i Gunnarsson (1998, 1999a, 1999b) dess roll för skapandet av bankmiljöer.

Värt att framhäva bland våra resultat från den ovan presenterade bankstudien är dels att språket och texten verkligen tycks spela en central roll för banken, dels att man inom bankerna blivit alltmer medveten om detta faktum. För bankens framgång och fortlevnad har det en avgörande betydelse hur den framträder inför kunder, ägare och anställda i skrivna texter och hur man talar om banken i muntliga sammanhang. Det ekonomiska kunnandet och de ekonomiska idéerna är förstås väsentliga för bankens framgång men också det kommunikativa kunnandet och de kommunikativa idéerna, d.v.s. hur man ser på språkets roll som bärare och förmedlare av bilden av banken – både den som visas utåt till allmänheten, kunder och ägare och den som visas inåt till de anställda.

Inom bankvärlden har man insett hur viktigt det är att banken ger en fördelaktig bild av sig själv såväl i tal som skrift. Man satsar därför verkligen på utformningen av t.ex. årsberättelsen, pressmeddelanden, personalmeddelande och personaltidningar, dvs. både på de texter som riktar sig utåt och de som riktar sig inåt. Inom alla de banker jag studerat finns det informationsenheter som enbart ägnar sig åt produktionen av texter som visar upp banken och bankens produkter. De här enheterna har blivit mycket större det senaste decenniet. Fler personer arbetar med texter inom banken. Man skulle kunna säga att bankvärlden har blivit mer och mer medveten om språkets roll för verksamheten, och fler personer än tidigare har därför engagerats just för rollen att förmedla en säljande och förtroendegivande bild av banken. Den personliga kontakten med kunden är givetvis viktig men också hur banken framstår i pressen. Särskilt blir det viktigt att söka upprätthålla den goda bilden av banken om något händer som leder till att bankens chefer och personal blir misstänkliggjorda.

Den muntliga och skriftliga texten är alltså mycket viktig för banken och dess överlevnad i det moderna samhället. Men vad som gäller för banken gäller också för näringslivet som helhet. Utan kommunitiv kunskap och goda kommunikativa idéer har det moderna företaget svårt att klara sig. Det är inte bara hårddata som gäller utan viktigt är också den språkliga inpackningen. Det är genom språket som vi kommer att upptäcka produkten och inse dess värde. Det är genom språket vi får förtroende för producenten, försäljaren och företaget. Språket spelar en stor roll för näringslivet. Det hjälper till att skapa företaget och hålla det vid liv.

Referenser

Andersson, Bo, 1997: Årsredovisningsförordet. Några kontrastiva iakttagelser. *Texter i europeiska skrivsamhällen* 2. TeFa nr 22. Uppsala universitet. Uppsala.

Bäcklund, Ingegerd, 1998: *Metatext in professional writing: A contrastive study of English, German and Swedish. Texts in European Writing Communities* 3. TeFa nr 25. Uppsala universitet. Uppsala.

Grönroos, Christian, 1982: *Utveckling av marknadsföringsfunktionen i tjänsteföretag*. Stockholm.

Grönroos, Christian, 1990: *Service Management and Marketing. Managing the Moments of Truth in Service Competition*. Lexington, Massachusetts, Toronto.

Gunnarsson, Britt-Louise, 1989. *Facktexter under 1900-talet* 2. *Metoder för textanalys på makro- och mikronivå*. FUMS rapport nr 145. Uppsala universitet.

Gunnarsson, Britt-Louise, 1992: *Skrivande i yrkeslivet. En sociolingvistisk studie*. Studentlitteratur. Lund 1992.

Gunnarsson, Britt-Louise, 1997: *The writing process from a sociolinguistic viewpoint*. *Written Communication*, vol 14, nr 2. S. 139–188.

Gunnarsson, Britt-Louise, 1998: *Promoting Images. The Discursive Construction of a Bank*. In Lundquist, Lita, Picht, Heribert, & Jacques Qvistgaard (eds.): *LSP Identity and Interface. Research, Knowledge and Society. Proceedings of the 11th European Symposium on LSP*. Copenhagen, August 1997. Volume II. Copenhagen Business School. S. 623–636.

Gunnarsson, Britt-Louise, 1999a: *Texten i och för organisationen*. In *Samtal och språk användning i professionerna. Rapport från ASLA:s höstsymposium, Linköping, 6–7 november 1997*. Per Linell, Lars Ahrenberg & Linda Jönsson (eds.). ASLA, Svenska föreningen för tillämpad språkvetenskap. Uppsala 1999. S. 65–86.

Gunnarsson, Britt-Louise, 1999b: *The Study of discourse in organizations. "Introduction" and "Discourse and organizational culture – a study of professional communication in three countries"*.

In, AFinLA Series. Multiple Languages – Multiple Perspectives. Texts on Language Teaching and Linguistic Research, edited by Päivi Pietilä & Olli-Pekka Salo. AFinLA Yearbook 1999. No 57. Jyväskylä, Finland. S. 9–20.

Gunnarsson, Britt-Louise, 2000: Discourse and national cultures. *Discourse Studies*, Vol 2(1); 5–33.

Hofstede, Geert, 1991: *Organisationer och kulturer – om interkulturell förståelse*. Lund: Studentlitteratur.

Kotler, Philip, 1991: *Marketing management. Analysis, planning, implementation and control*. London etc.

Kotler, Philip, Armstrong, Gary, Saunders, John & Wong, Veronika, 1999: *Principles of marketing. 2 europeiska upplagan*. London i Prentice Hall Europe.

Levin, Anna, 1997: *Kognitiva och pragmatiska mönster i professionella texter från svenska, engelska och tyska skrivmiljöer. Texter i europeiska skrivsamhällen 1. TeFa nr 20*. Uppsala universitet. Uppsala.

Sörlin, Marie, 2000: *Skrivande i sex europeiska företag. En studie av professionellt skrivande på banker och ingenjörbyråer i Sverige, England och Tyskland. Texter i europeiska skrivsamhällen 4. TeFa nr 36*. Stockholms universitet. Stockholm.

Vesa Heikkinen

Presentation av ett forskningsprojekt och några tankar om ett gott språk

Vid Forskningscentralen för de inhemska språken genomfördes åren 1997–2000 ett forskningsprojekt om språket inom förvaltningen. Projektet hette "Liv i ett textakvarium". Den grundläggande tanken med projektet var att undersöka texter i sin kontext. Texterna var producerade på olika myndigheter. Samtidigt ville man utreda vilken relationen är mellan språket och det språkliga arbetet.

Jag tänker nu presentera forskningen och sedan redogöra för en del resultat. Här är det inte möjligt att gå in på alla detaljer. En del av våra undersökningsspektiv, även betydande sådana, kommer därför att ägnas mindre uppmärksamhet.

Jag ber er minnas att det handlar om ett "gott språk": hurdant är ett gott språk? Hurdana uppfattningar finns det om ett gott språk? Vad har den lingvistiska textforskningen att säga om språkets kvalitet?

Resultaten från akvarieprojektet presenteras utförligare i boken *Teksti työnä, virka kielenä* ("Texter som arbete – myndigheternas språk" på svenska, "Text as work, office as language" på engelska). Utöver mig fanns det två andra som arbetade med projektet och skrev boken, nämligen Pirjo Hiidenmaa och Ulla Tiililä.

Ett antal myndigheter i Helsingfors stad ingick i vårt projekt. Det mest mångsidiga samarbetet skedde med utbildningsverket, där vi samlade textmaterial och dessutom information om arbetsmiljön. Ungefär tio tjänstemän intervjuades. Med dem diskuterade vi relationen mellan språk och arbete. Vid utbildningsverket gjordes även en opinionsundersökning, i vilken vi bl.a. ville ta reda på skrivvanor och uppfattningar om språket. Över 100 tjänstemän besvarade frågorna i opinionsundersökningen.

Syftet med undersökningen var inte bara att studera språket i texterna, utan även att utreda hur det är att skriva och hantera

texter. Det här gav upphov till namnet akvarieprojekt – vi försökte göra myndigheternas språkliga arbete ännu mer transparent med hjälp av undersökningen.

Det centrala materialet inom projektet var ett urval texter som under en viss tidsperiod producerats på utbildningsverket. Det blev en otrolig mängd A4:or. För en närmare och kvalitativ analys valde jag ut utbildningsnämndens dagordning, instruktioner, verksamhetsberättelse, jämställdhetsplan och utvecklingsrapport. I idrottsverkets material fanns nämndens protokoll och dagordningar. De användes främst i den kvantitativa undersökningen. Dessutom undersökte vi ett beslut om barnomsorg med tillhörande dokument.

I undersökningen tillämpade vi den systematisk-funktionella språkteorins syn på metafunktioner: i varje text beskrivs verkligheten (ideationell metafunktion) och det uppstår växelverkan (interpersonell metafunktion). Dessutom skapar man sig i varje text olika uppfattningar om vad man kan göra med språket i enskilda situationer och mer allmänt inom kulturen, respektive hur det sker (detta kallas för textuell metafunktion).

En utgångspunkt var tanken att man ur de språkliga val som är synliga i texten kan härleda information om både det språkssystem, de situationer och den kultur som omger texten. Språket påverkar det extralingvistiska och tvärtom. Relationen är dynamisk: den är en process. Relationen grundar sig på mänskliga och sociala faktorer. För att få en så mångsidig bild som möjligt av den här relationen måste forskare inom olika branscher samarbeta, t.ex. språkforskare, kulturforskare och samhällsvetare. Språkforskarna står inte utanför när kultur och samhälle diskuteras – tvärtom.

I vår undersökning hade vi en tydlig, kvalitativ betoning. Kvantitativ information om texttyper (dagordningar och protokoll) fick vi ur ett material på ca 76 000 ord. I den kvantitativa analysen använde vi ett morfologiskt analysprogram. Vi samlade information om bl.a. ordklassfördelningen, hur allmänna orden var och om sats- och meningslängden.

Eftersom skrivna texter stod i centrum för undersökningen var syftet att få fram information om det skrivna språkets resurser och skrivkulturen. Analysen av språkliga former och betydelse kan

kopplas till analysen av övriga semiotiska system. Faktum är ju att intrycket av den hierarki som råder på myndigheterna inte bara sprids via språkliga val i myndighetstexter, utan också via organisationsmönster, lönesystem, titlar, de anställdas klädstil, arrangemang kring arbetsrum på myndigheten, arkitektur m.m.

Ett "gott språk"?

Innan jag börjar beskriva kännetecknen för myndigheternas texter, dröjer jag kvar en stund i problematiken kring ett "gott språk".

Klar och begriplig. De här var de överlägset vanligaste svaren vi fick när vi frågade personalen på akvariemyndigheten hurdan en bra myndighetstext är. Uppfattningen om hurdan ett gott myndighets-språk ser ut är djupt förankrad. Enligt varannan person som besvarade vår gallup var en bra text *klar*, och nästan enligt var tredje tillfrågad, *begriplig*. I de enskilda svaren beskrevs en god myndighetstext bland annat som *kort*, *fyndig*, *kärnfull*, *flytande* och *icke-byråkratisk*. Jag tolkar svaren *stel* och *tvär* som ironiska.

I definitionerna av en god myndighetstext ekar den syn som språkvårdarna framfört om myndighetsspråket starkt. Språkvårdarnas budskap verkar ha gått fram. Men klarhet som sådan finns knappast. Vad anser du eller jag vara en klar text eller en bra text? Vilken är klarhetens relation till situation och kultur – måste ett språks klarhet alltså bedömas i relation till språkets register, texttyper och ideologi?

Jag inleder nu mina funderingar kring kongruens och inkongruens. Jag tänker på den systematisk-funktionella teorin och tillämpar den så att varje språklig form har sina egna karakteristiska uppgifter. Tillspetsat uttryckt kan man säga att en viss betydelse uttrycks på ett kongruent sätt med en viss form.

När man vill beskriva världsliga aktiviteter får man bäst fram kongruens med hjälp av verb, kvalitet med adjektiv, egenskap med substantiv o.s.v. När man bygger upp interaktion uttrycker man befallning på det mest kongruenta sättet med imperativ, en fråga med en frågesats o.s.v. Inkongruenta former kallas också för språkliga

metaforer.

Jag utvidgar tanken från ideationell och interpersonell/personell kongruens till textuell metafunktion och texttyper. Textuellt sett är det kongruent att t.ex. producera nyheter som ser ut på ett visst sätt och i dem överföra information på ett speciellt sätt samt utveckla tematiken på ett invariant sätt. Inkongruens däremot är att t.ex. presentera reklam som om det var en nyhet. För att nå ett visst syfte finns det med andra ord ett vedertaget textuellt tillvägagångssätt som blivit naturligt.

Vår undersökning ger vid handen att myndighetstexter i många avseenden visar prov på inkongruent språkbruk. I det sammanhanget jämför jag lexikaliska, grammatikaliska och övriga textuella val som uttryckligen utförts i myndighetstexter med avseende på språkets system. Ur myndighetskulturens synvinkel kan de val, som jag påstår vara inkongruenta, vara ytterst kongruenta i enlighet med den praxis som gäller för myndighetsspråket. Problem uppstår då de som är oinvidga i kulturen inom myndigheterna troligen har en annorlunda uppfattning om vad som är kongruent och inte är det.

Texter av texter

Jag granskar nu de språkliga val som verkar ha blivit naturliga i myndighetskulturen och som i den kontexten blivit kongruenta och godkända. Någonting av det mest centrala och genomträngliga i nämnda naturlighetsprocess är att man i myndighetsarbetet gör texter av texter.

I detta ligger det egentligen inte något underligt även om den värld av texter som öppnar sig ur enskilda texter är förvånansvärt stor. En rätt stor myndighet i Helsingfors producerar per vecka närapå 100 000 texter och kopior i storlek A4. Arbetet utförs konkret bland A4:or, böcker och andra texter samt bland hjälpmedel som behövs vid produktion, hantering, kopiering och distribution av texter.

Arbete utförs på ett *språk*, inom ett *språk* och om ett *språk*.

I vår undersökning namnges hundratals olika dokument inom den

offentliga förvaltningen. I en enda dagordning nämns t.ex. ungefär 60 dokument och av dem är största delen förvaltningstexter.

Texterna och deras färd genom myndigheten utgör substansen, d.v.s. det centrala innehållet i texten. Även ordens frekvens berättar om hur allmänt det är att hänvisa till olika myndighetstexter. Bland de 50 vanligaste orden i utbildningsnämndens dagordningar finns följande: *päätös* 'beslut', *lausunto* 'utlåtande' och *oikaisu-vaatimus* 'begäran om rättelse'. I sedvanliga myndighetstexter är substantiv som hänvisar till olika dokument betydligt vanligare än i finska texter i allmänhet.

I många av de texter som ingår i vårt material produceras ett språk som är ett slags historieskrivning av texter och beskrivning av textperioder inom förvaltningen. Typiskt för detta språk som talar om texter är passivformer som betonar processerna. Här följer några glimtar ur ett ärende på en dagordning:

jaksamista työssä on pohdittu laajasti ('orken i arbetet har begrundats i stor skala'); asiaa pohditaan tällä hetkellä ('saken begrundats för närvarande'); asiaa on tutkittu ('saken har undersökts'); yhteistyö on aloitettu ('samarbetet har påbörjats'); budjettiin on esitetty varaus ('ett förbehåll har framförts i budgeten'); rahoitusta tullaan hakemaan ('det ska ansökas om finansiering'); lautakuntaa informoidaan ('nämnden informerar'); jaksamista käsitellään riittävästi ('orken behandlas tillräckligt'); asiat esitellään työryhmille ('ärendena presenteras för arbetsgrupperna').

I myndigheternas texter producerar man om och om igen tanken om den verklighet som härskar över texterna, samtidigt som man inte talar så mycket om verklighetens övriga innehåll, d.v.s. substans. I värsta fall kan faktumet att man fäster uppmärksamhet vid texter och deras inbördes samband betyda att man inte riktar uppmärksamhet mot något annat, vare sig det som ligger bakom texterna eller det som omger texterna. Texterna döljer så att säga den övriga verkligheten.

Till exempel hänför sig bara en liten del av de 300 orden i ett beslut om barnomsorg direkt till substansen, d.v.s. barnets dagvårds-

plats. I beslutet om barnomsorg, i likhet med de övriga texterna i vårt material, lyser den branschspecifika betydelsen igenom i form av olika diskurser: rättsväsende, förvaltning, ekonomi, utbildning, socialarbete, byggsektorn o.s.v. Såväl texter och diskurser som olika texttyper blandas; man introducerar t.ex. uttryck som är vanliga inom marknadsföring i texttyper som har att göra med planering, beslut och information.

I analysen av jämställdhetsplanen kom jag fram till att en sida av myndighetsarbetet är att definiera abstraktioner i stil med jämställdhet och skapa texter som man vid behov kan hänvisa till i kommande arbeten och texter. Jämställdhetsplanen är ett bra exempel på en sådan text där tanken på ett begrepp som producerats textuellt blir naturligt som t.ex. orden *tasa-arvo* 'jämställdhet', *tasa-arvon edistäminen* 'befrämjandet av jämställdhet' och *henkilöstöpoliittinen tasa-arvo* 'personalpolitisk jämställdhet'.

De beskrivningar som tjänsteinnehavarna producerat om typiska arbetsituationer på myndigheterna visar att det är ett vardagligt jobb att skriva. Tjänstemännen namnger tiotals texter och flera processer som sammanhänger med texterna: skriva, utarbeta och utföra. Texter skapas, omformas och hanteras till stor del enligt modeller och outtalade överenskommelser samt tillsammans med andra tjänstemän. Texter skapas också under tidspress och enligt tjänstemännens utsago utarbetar ofta en enskild tjänsteman flera än en text parallellt. Texterna lämnar inte ens sin upphovsman i fred på fritiden: en tjänsteman påstår att *de bästa texterna föds på söndagarna*.

En modern tjänsteman är en sorts "versionsperson", en informationsskapande och förmedlande arbetare som behandlar och kommenterar sina egna och andras olika versioner av texter.

Såväl relationerna mellan texterna som diskurserna som smälter in i varandra, visar att myndighetstexterna utgör ett resultat av flera personers arbete. I en del texter, såsom dagordningar, nämns de personer som bearbetat och förberett de olika delarna, men det vanliga är att låta skribenterna vara anonyma. Samarbetet och tanken att texterna är institutionens egendom leder till vissa formuleringar: en av de tjänstemän som besvarat vårt frågeformulär talar om *de intetsägande formuleringarnas ofrånkomlighet*. Här kan man se

ett visst ekorrhjul: texternas intetsägande formuleringar föder hela tiden på nytt uppfattningen om hur myndighetsarbetet och de texter som produceras i det arbetet ska se ut.

De texter vi har undersökt framställdes ofta av en skrivargrupp som bestod av experter på olika områden: jurister, informatörer och dataexperter, utbildning, socialarbete o.s.v. Det finns knappt några språkexperter alls på myndigheterna, vilket antagligen bör poängteras i det här sammanhanget.

Myndighetstexternas typiska drag

Analysen av vårt material visar att det inte existerar ett enda enhetligt myndighetsspråk, en enda språkform, som bara myndigheterna använder. Utgående från texterna kan man i alla fall konstatera att det förekommer vissa typiska drag som skiljer dessa texter från andra. Myndighetstexternas lexikaliska och grammatikaliska typdrag utreddes främst av Pirjo Hiidenmaa i vår undersökning.

Det finns typiska drag på alla språkliga nivåer: i ordförrådet, fraser, satsbyggnaden, textens uppläggning och framställningssätt. Dragen är socialt relevanta. Speciellt när de förekommer tillsammans förenar de texterna till egna textgrupper och skiljer dem från andra textgrupper.

För det första: substantiv och deras bestämmingar. Texterna (dagordningar och protokoll) är påfallande rika på substantiv: hälften av orden är substantiv. I allmänspråkliga saktexter finns det i medeltal en dryg tredjedel substantiv bland orden och en dryg fjärdedel verb. Det stora antalet substantiv kan förklaras som så att de fraser med ett substantiv som huvudord oftast också har ett substantiv som bestämmning d.v.s. som olika attribut, t.ex. *erityisopetuksen suunnitelma* 'plan för specialundervisningen' eller *päätös henkilökohtaiseen opetussuunnitelmaan siirtymisestä* 'beslut om att övergå till en personlig läroplan'.

För det andra: nominalisering. Det förekommer rikligt med nominaliseringar i texterna. Med hjälp av dem kan man benämna vidsträckt helheter i texten, föra dem på tal och kombinera nya egenskaper och ny information med dem: *kokeiluun ja käyttöön suhtautuaan*

myönteisemmin 'till försök och användning förhåller man sig mer positivt'.

För det tredje: sammansatta ord. Administrativa dokument innehåller fler sammansatta ord än övriga typer av texter. Av de sammansatta orden är de flesta nya. Det finns typiska efterled i de sammansatta orden, så som *toiminta* och *palvelu*: *kahvilanpito-toiminta* 'kaféinnehavarverksamhet', *jalkapallotoiminta* 'fotbollsverksamhet', *hyvinvointipalvelu* 'välfärdsservice' och *vesiliikennepalvelu* 'sjötrafikservice'.

I myndigheternas texter föds det ett stort ordförråd som upprepas. I allmänhet handlar det om ordkombinationer, sådana som *positiivinen diskriminaatio* 'positiv diskriminering', *varhainen puuttuminen* 'tidigt ingripande', *työssä jaksaminen* 'ork i arbetet' och *sisäinen lujittaminen* 'inre förstärkning'. Textuellt är det typiskt att sådana uttryck ytterst sällan parafraseras.

För det fjärde: syntaktiskt sett enkla meningar. Oftast består meningarna av en kombination av två samordnade satser, eller en ensam huvudsats. Meningarnas medellängd, d.v.s. 14 ord, avviker inte nämnvärt från en text i dagspressen. Hela 75 % av alla satser är huvudsatser.

För det femte: samordning. Andelen substantiv ökar i och med att det finns rikligt med samordnade fraser i texterna, t.ex. *erityisopetuksen ja oppilashuollon suunnitelma* 'plan för specialundervisning och elevvård'. Eftersom det är så vanligt med samordning (i medeltal en per två satser) finner man även en förklaring till antalet konjunktioner.

I dessa dokument är andelen konjunktioner i stort sett lika stor som i ett urval allmänspråkliga texter, men konjunktionernas inbördes fördelning är en annan. Den vanligaste konjunktionen är den samordnande konjunktionen *ja* 'och', vars andel ensam utgör hälften av alla konjunktioner.

Samordning är vanligt i institutionella texter främst av två orsaker. Det finns en strävan efter att vara exakt och att övertyga, samt att noggrant indela verkligheten. I planerna bygger man med andra ord inte en simhall med tanke på simmarna i allmänhet, utan även fritids-, motions- och tävlingssimmare (*virkestys-, kunto- ja*

kilpauimareille).

Man kunde lägga till ett par punkter på Pirjo Hiidenmaas lista: indikativ- och presensdominans samt det rikliga bruket av tredje person. Det är även anmärkningsvärt att predikats verbet ofta står i passiv. Av verbens finita former och particip står 1/3 i passiv.

Varken dessa eller övriga språkliga val i myndighetstexter är funktionellt omotiverade. Myndighetsspråkets register och textpraxis, vilka beskrivits i undersökningen, är bara relevanta i en viss ideologisk kontext.

Det skrivna ordet och den officiella ideologin

Texter och betydelser produceras i en sociokulturell kontext som är mer abstrakt än register och texttyper. Den här miljön kan uttolkas ur texterna; den kommer fram i texterna som grundläggande ideologiska betydelser. Ideologiska, d.v.s. maktfrämjande, betydelser produceras och återproduceras i texterna. De blir självklara i den språkliga interaktionen. De är också, och kanske framför allt, språkliga val. Det hör till den officiella ideologin att inte erbjuda en valmöjlighet och samtidigt osynliggöra makten.

En grundpelare i den officiella ideologin, myndighetsspråket och tjänstemannakulturen är att arbetet måste vara fruktbart. För att kunna mäta resultatet i förhållande till insatsen, måste arbetet göras synligt, t.ex. som skriven text.

I modellen av en sammanhängande kultur eller ideologi poängteras ofta samstämmighet och likheter. Olikheter och motstridigheter ägnas mindre uppmärksamhet, vilket inte betyder att sådana inte finns. Materialet leder forskarna mot att leta reda på faktorer som påverkar i samma riktning och att på sätt och vis beskriva tjänstemannakulturen som en harmonisk helhet. Visserligen ger materialets brokighet av texter, texttyper och diskurser, samt blandningen av dem sinsemellan, en bild av tjänstemannakulturens mångfald och krafter som dras åt olika håll. På samma sätt ger rundfrågan och intervjuerna tips om de konflikter som existerar och om vilkas betydelse man kontinuerligt förhandlar.

Analysen av de enskilda texterna leder till att man börjar fundera på texter i allmänhet och det skrivna ordet. Det skrivna ordets kraft grundar sig på att skriven text är någonting synligt, på ett visst sätt bestående och verkligt. Det officiella och processering av olika slag utmärker mötet och tolkningen av det skrivna ordet. Hurdan är den s.k. grammatik som följer den officiella ideologin? M.A.K. Halliday påminner läsaren om den kontext som texten föds i: texten föds för att tillfredsställa ett behov av att dokumentera och bevara saker, men samtidigt öppnar texten dörren till den alternativa teorin om verkligheten. Texten gör nämligen språket synligt, d.v.s. som skrivet "visar sig språket bestå av delar".

När språket synliggörs kan det tas i bitar, och bitarna, d.v.s. de språkliga föremålen, är institutionell egendom – de ägs inte av någon individ. Myndighetstexternas delar ger uttryck åt val som blivit naturliga i tjänstemannajobbet och som genom detta bekräftar den kultur som råder på myndigheterna. Delarna kan alltså, åtminstone i princip, placeras i nya ordningar och sammanfogas till önskade helheter. Delarna måste bara få plats inom de konventionella ramarna, måtten för texttyperna, som även de är vedertagna i arbetsprocessen, delvis t.o.m. fastställda som norm.

Den officiella ideologin bottenar i hög grad i att textens ideologi lyser igenom i skrivarbetet. Texten börjar alltså se ut som ett naturligt sätt på vilket man, oberoende av den historiska tidpunkten, agerar och skapar betydelse i en tjänstemannakontext.

Den officiella ideologin går också ut på att en tjänsteman i tanken börjar processa saker skriftligt och åtminstone med syfte på att prestera något skrivet. Texterna producerar om och om igen konstruktioner som grundar sig på den här officiella och ideologiska kulturen.

Möjligheten att paketera in information utgör kärnan i den officiella ideologin. I texter som följer den officiella ideologin märks detta på olika plan, så att vissa lexiko-grammatikaliska val och övriga textuella val framgår av dem. Ett paketeringsknep är t.ex. att numrera delarna i texten och att ge varje del en rubrik, meningar i form av en förteckning, långa kedjor av bestämningar och sammansatta ord.

Paketeringen sammanhänger också direkt med texternas inbördes relationer. Kedjan av tidigare argumentering och textarbete komprimeras i de här paketen och informationen presenteras som om den var färdig. Granskningen av texternas informationsstruktur visar att man i tjänstemannatexter kontinuerligt presenterar nya saker, som om de, förutom för skribenten, även var kända för den tänkte läsaren. Enligt Halliday är det här kärnan i den skriftliga expertisgrammatiken. I enlighet med den ideologi som expertgrammatiken förespråkar är det möjligt att utesluta ideationell information och ta betydelserelationer för givna. På det här sättet maximeras den textuella informationen. En sådan ideologi och grammatik "håller lekmannen på avstånd".

Vi ska ta oss en titt på ett exempel. Skribenten behöver inte varje gång separat säga att "ansökningen är ett sådant och sådant papper", att "universitetets centralsjukhus är en sådan och sådan plats", att "det görs renoveringar i sjukhuset", att "parkering är en viss typ av aktivitet där det ena och det andra behövs". Han kan sammanfatta det han har att säga i formen:

Helsingin yliopistollisen keskussairaalan hakemus sairaalan rakennustyön ajaksi paikoituskäyttöön tarvitsemien pysäköintialueiden vuokraamiseksi Meilahdesta ('Helsingfors universitets centralsjukhus ansökan om av sjukhuset för byggnadsarbetenas tid för uppställningsbruk behövda parkeringsområdets hyrande i Mejlans').

Skriven text är kanske lättare att acceptera som en handling än talad text. Texten är ett resultat av processen av att ge något betydelse. Den kan ses och hanteras. Texten är en handling – att skriva är att agera. Det är ändå nödvändigt att granska myndighetsspråket ur ett performativt perspektiv. Som skrivet är myndigheternas språk beviskraftigt och kan därför utgöra bevismaterial. Det är alltid möjligt att återvända till texten i nya sammanhang, t.ex. vid rättegångar. Detta påverkar naturligtvis hurdana texter som produceras i arbetet på myndigheterna.

I vidsträckt mening fungerar också alla myndighetstexter performativt. De framställer och framkallar agerande. Största delen

av myndigheternas texter är performativa även i mer inskränkt betydelse, för i dem visas en institutionell upphovsman, de är invanda och blir handlingar i konventionella kontexter. Dessutom ekar tidigare arbeten på myndigheterna och tidigare auktoriserade funktioner och arbetsvanor i de här texterna mer än i andra texter.

Samtidigt som man i texten materialiserar språket, materialiseras betydelsen. På så sätt agerar man också i den riktningen när man bearbetar myndighetstexter. Betydelseerna kan hanteras som texter och betydelseerna kan omformas på önskat sätt, vilket t.ex. framgår av analysen av jämställdhetsplanen.

Att skriva innebär att ta hand om saker, att välja och att använda makt.

Frågorna om makt är möjliga att behandla när man funderar på texternas uppgift i interaktionen. På det här sättet skulle makt granskas speciellt som interpersonell betydelse: som bedömningar i texten, kommentarer, värderingar och som skribent- och läsarroll. I en sådan analys måste man i alla fall minnas att alla språkliga val samtidigt bekräftar alla betydelsedimensioner. Ideationella och textuella val fungerar också interpersonellt och skapar ett visst interaktionsförhållande. Även de utgör maktbeslut.

Som starkast är makten då den varken syns eller känns, när den inte förklaras språkligt eller på något annat sätt. Den officiella ideologin är att osynliggöra val och själva valmöjligheten. Man försöker göra myndigheternas texter sådana att de på sätt och vis upprepar verklighetens naturliga (hierarkiska) strukturer, i det här fallet speciellt strukturer i texternas fungerande verklighet. Det officiellas ideologi förändras och blir hegemoni då en tjänsteman agerar i enlighet med ideologin, som om han även ville agera så, som om han själv valt ifrågavarande sätt att agera.

Det officiellas ideologi är en miljö av enhetlighet, i vilken texterna söker en välvillig uttolkare. Ur en annan synvinkel produceras den här miljön med hjälp av texter, miljön innebär en likatänkande organisation som även den producerar och tolkar texter.

Även om det ingår en risk i att generalisera, sammanfattar och tillspetsar jag slutligen tanken om ett språk och en officiell ideologi som ett motsatsförhållande, vilket jag uppställer enligt metafunktioner.

För det första: en ideationell metafunktion. I den verklighet som myndighetstexter beskriver är det texterna som är deltagare, snarare än andra varelser. Likaså är det institutionella och det abstrakta framför det konkreta som gäller. Processerna innebär oftare textproduktion och cirkulation än annan verksamhet, oftare existens än rent agerande, de är oftare mentala än materiella, oftare verbala än övrigt beteende, oftare statiska än dynamiska. I texterna bestäms i allmänhet inte tid och rum. Texterna döljer betydelser och verktyg snarare än visar dem.

För det andra: den textuella betydelsen. I myndigheternas texter poängteras följande textuella egenskaper: något skrivet, något som antagit sanningar som givits, något som producerar texter ur texter, något som inte pekar på intertextuella eller övriga val, något hierarkiskt och paketerande.

För det tredje: den interpersonella betydelsen. Myndigheternas texter producerar, tillspetsat uttryckt, interaktion av följande typ: det finns ingen första person singularis, skribenten bestämmer språket och betydelsesystemet (inte läsaren), information produceras från en person som känner till saken till en annan person som också gör det eller till de som godkänner texterna, värderingar och kritik framställs som beskrivningar, skyldighet framställs som beskrivningar och stilen får sin karaktär av allvar, saklighet och formalitet.

Att vara kritisk

Slutligen vill jag säga ett par ord om att vara kritisk. Vad menar vi med det?

Som en vid ram för vår undersökning fungerade diskussionen om myndighetsspråkets klarhet. Vår grundläggande vilja var att väcka språkmedvetenhet eftersom språket utgör en central faktor i vardagliga göromål, när vi formar information, värderar saker, i maktbruk och uppbyggnad av samfund. Man kan påverka faktorerna genom språkliga val. Av de språkliga valen är en del medvetna, andra mer omedvetna. I vissa arbetsuppgifter och vissa kulturmiljöer blir en del val naturliga, d.v.s. de blir så självklara att språkbrukaren

inte längre märker några alternativ. Samtidigt blir särskilda arbetsvanor naturliga liksom sättet att se på verkligheten. I värsta fall blir en sådan byråkrati med en viss inställning och en viss praxis naturlig: en sorts byråkrati som ser ned på medborgarna.

Det gäller att uppmärksamma att även vår undersökning var ideologisk; den officiella ideologin granskades ur den ideologiska synvinkel som talar för "vetenskaplighet" och "kritisk lingvistisk textforskning".

För oss betyder en kritisk syn framför allt att peka på och komma underfund med olika självklarheter: i texter, det arbete som undersöks och undersökningens antaganden i början. I den lingvistiska textforskningen inleds den kritiska synen med att man beskriver textytan, att den visas och att man undersöker hur man i texten producerar möjligheter för att tolka speciella betydelser. Efter det är det möjligt att tolka och förklara betydelser och de system som producerar dem, eventuellt ta ställning till dem. Även vi strävar efter åtminstone en förändring, nämligen att öka den kritiska språkmedvetenheten.

Vetskap är en artegenskap hos människan. Det förutsätter en förmåga att iaktta sig själv med utomstående ögon. Det gör att man vill utreda motiven till det egna agerandet.

I textanalys är det svårt att fastställa om de språkliga val som visar sig i myndigheternas texter är personligt motiverade. Det är intressant att uppmärksamma hur många olika typer av svar vi fick när vi bad tjänstemän med ett ord beskriva sin relation till språket. Ur svarens mångfald kan man dra den slutsatsen att språket när allt kommer omkring även för tjänstemän är en mycket individuell sak, trots att de i sitt arbete ger uttryck för institutionens röst. En persons relation till språket är *varm*, en annans *kreativ*, en tredje persons *kär*, en fjärdes *intim*, en femtes *passionerad* – enligt någon enbart *god*.

Översättning: Silva Lindberg

Matti Saarinen

Företagskommunikation i lust och nöd

Kommunikationsdirektören på Leonia Bank, Matti Saarinen, gav under seminariet en praktikers syn på klarspråksarbetet. Saarinen har tidigare arbetat som informationsansvarig på Nokia och Fortum.

Ett företag måste få avkastning på kapitalet. I annat fall kommer detta så småningom att tyna bort och försvinna. Företaget kan inte i längden hålla kvar funktioner som inte stöder denna uppgift.

Vilken avkastning har kommunikationen, vilka är resultatkraven? Kommunikation är helt klart en stödfunktion. Det finns knappast något företag som har grundats för att det ska vara bra på att kommunicera. Det är alltså en stödfunktion, men en funktion som blir allt viktigare.

Ett företag ställs i dag inför nya slag av risker. Dåligt skött personal, miljö, kommunikation, kurs- och valutasäkring, produktansvar eller dylikt kan även få en jättekoncern på fallrepet. Kommunikationens uppgift är att ge en riktig, tydlig, begriplig och intressant bild av företaget, få budskap att gå fram och därmed bidra till att företaget lyckas i sina ambitioner. När målgruppen svarar: "Vi förstår inte, vi tror inte, vi är inte intresserade", då har din kommunikationsinvestering gått till spillo. Du ökar inte företagets värde, utan förstör det.

Kommunikation är en speciell genre. Den har en säregen avkastningskurva. På en fabrik kan du under mycket lång tid få högre avkastning om du sätter in mera råvaror, energi, personal och pengar. Men inte inom kommunikation: om ditt budskap inte gick fram med den sjunde publikationen i flerfärgstryck, hjälper det inte om du ökar den sju- och sjuttiofalt. Tre ord har större effekt än tusen böcker. Eftermiddagens löpsedel har större genomslagskraft än en fakultet full med doktorsavhandlingar.

Lyckligtvis kan man kommunicera på klarspråk, det vill säga ett

korrekt och felfritt språk. Ett korrekt och felfritt språk är exakt och begripligt. Det är ett bra lockbete: när du börjar läsa en text vill du läsa texten till slut, och det gör du gärna för det är lätt att läsa på klarspråk; du begriper vad det står där.

Klarspråk är dock något väldigt sällsynt. Man jobbar och står i med kommunikation inom företag och andra organisationer. Numerären i en stormakts armé går inte upp mot antalet företagsinformatörer i ett utvecklat industriland. Det är bråttom, man producerar en massa publikationer och kommunicéer. Folk blir utbrända, män och även kvinnor faller som käglor med ett "Puh! Vi fick ihop materialet igen, och ivägskickat. Jobbet är klart!" Men så enkelt är det inte. Merparten av den information som produceras, ibland till och med allt, är sådant som ingen läser. Budskapet når inte fram. Allt som åker direkt i papperskorgen är onödigt arbete. BNP växer, men budskapet går inte fram. Tro mig: Det finns förfärligt mycket av detta inom företagskommunikation!

Om du håller i ett opus som författats av en civilingenjör eller civilekonom eller varför inte en doktor, kan du upptäcka så många grova fel i det att personen skulle ha blivit kuggad i studentexamen. Det händer också att en studerande spenderar en del av studielånet på språkgranskning av sitt examensarbete!

Må så vara! Företagen anställer tekniker, ekonomer, jurister, datafolk – med helt andra kompetenskriterier än krav på kunskaper i ett korrekt och felfritt språk eller klarspråk. Där har kommunikationsavdelningen ett stort ansvar. Den ska omvandla experttexterna till en version som är lätt att förstå.

Men allting går inte att kontrollera. Vad kunde inte företagets vinster och effektiviteten inom statsförvaltningen vara om budskapen vore tydliga och begripliga, om man inte blev tvungen att ringa efteråt och rätta till missförstånd, om anvisningarna inte blev olästa på grund av att de är svårbegripliga, om man kunde säga precis som saken är. Ordsvammel orsakar enorma förluster i näringslivet i ett land av Finlands storlek, förluster som inte syns. De drunknar bland de osynliga kostnadsposterna inom ett företag. Där kunde man göra betydligt större inbesparingar än genom att snåla med pennor och radergummin eller permittera den mest lågavlönade personalen.

Man kan förstås också dra nytta av svårbegripligheten. Den är ett sätt för olika yrkeskåror att göra sig själva oumbärliga, att skydda sig mot vargarna som ylar utanför. Yrkeskåreerna är gillen för vilka fackslangen, munklatinet, är ett livsvillkor och ett sätt att öka inkomsterna. IT-folket har lyckats bäst, konsulterna utomordentligt väl. Mystifiera din bransch så att man alltid blir tvungen att kalla in dig när det är fara å färde, så fortsätter du att ha ett fett konto. Avslöja inte för diletanterna hur enkla saker det egentligen är fråga om. De skulle ta brödet ur munnen på dig! Bruksanvisningen för videon eller mobiltelefonen eller för bankens kontovillkor ska alltså helst utformas så, att en akademiskt utbildad person inte under ett helt veckoslut kommer underfund med den.

Så här går det bra att sälja: "Vi kommer att utveckla vår verksamhet till en ny betydande nivå, där vi främjar kundorientering via vår dynamiska och duktiga personal genom att genomföra vår snabbt avancerande Östersjöstrategi." Om man rättar språkfelen och koncentrerar meningen blir det ingenting kvar.

Stackars översättare. De förhåller sig förbluffande lugna när de till exempel konfronteras med ovan nämnda översättningsprojekt. Vi kan låta översätta texten till förslagsvis kinesiska och dela ut den till arbetarna inom vårt dotterbolag i Shanghai. Gick budskapet fram? Vi har inte hört någonting, så då är väl allting bra. Översättaren är ofta den dörr som svamlet försöker forcera, men inte lyckas ta sig igenom.

Vad ska vi ta oss till? Det vore bra med disciplin. Vi behöver auktoriteter. En oeftergivlig språknämnd. Det är inte bra om man säger att formen är felaktig, men redan så etablerad att den kan accepteras.

Det finns branscher som har så oerhört viktiga företag inom de nordiska länderna att dessa företag plöjer upp nya fåror för språket. Om de allierar sig med språkvårdarna förbättrar vi språket – det ger effekt.

Företagen behöver klara, entydiga regler. Man för en kamp inom företagen. Vi behöver språkliga auktoriteter som försvarar det som är rätt. Ge inte avkall på detta. Låt oss ta tag i de mest återkommande felen och inte släppa efter på tyglarna.

Slutdiskussion

Slutdiskussionen inleddes med att Maiken S. Poulsen berättade om klarspråksarbetet på Färöarna. Hon konstaterade att klarspråksarbetet är mindre systematiserat än i Finland och Sverige, och att det främst består av färöiska språknämndens arbete. Myndigheterna blir emellertid allt mer medvetna om vikten av ett gott och klart språk i sina texter. På Färöarna upplever man att den danska skrivtraditionen och den danska syntaxen utgör det största hindret för en naturlig och klar färöiska även i myndighetstexter. En viktig uppgift är att bygga upp ett färöiskt juridiskt språk. Barbro Ehrenberg-Sundin påpekade att man i Galicien, Katalonien och Baskien nu har fått rätten att använda de nationella språken som administrativa språk, och att man därför nu måste skapa nya administrativa språk som inte blir alltför präglade av den spanska syntaxen. Detta arbete kunde säkert också Färöarna dra nytta av.

Sigurður Jónsson berättade i korthet om det isländska klarspråksarbetet. Han konstaterade att islänningarna har arbetat med språkvård i 200–300 år. Den isländska språknämnden grundades 1964. Man brukar säga att det bor en liten språkvårdare i varje islänning, och därför har man inte sett behovet av ytterligare språkvård som så stort på Island, men nu ökar trycket från andra språk och språkkulturer. Myndighetsspråket upplevs som svårt att förstå på grund av svår syntax och besvärliga nominalfraser. Man ska nu utarbeta en skrivregelsamling för Alltinget. Denna språkliga handbok ska innehålla regler och råd för hur man skriver begripligt. Handboken är i första hand menad för dem som redigerar protokollen.

Barbro Ehrenberg-Sundin påpekade att en viktig riktlinje i klarspråksarbetet är att också modernisera språket då en lag moderniseras.

Mikael Reuter berättade att den finska lagstiftningen bygger på gammalt svenskt lagspråk, och denna krångliga finska översätts till svenska. Speciellt på 1950-talet var lagspråket i Finland exceptionellt besvärligt, men det har blivit mycket bättre sedan dess. Det officiella svenska klarspråksorganet i Finland är Statsrådets svenska

språknämnd. Dessutom är boken Svenskt lagspråk i Finland ett mycket viktigt hjälpmedel i klarspråksarbetet, och den används av många myndigheter. Den finska och den svenska språkvården samarbetar i viss mån, men samarbetet kunde intensifieras, speciellt i fråga om kurser, eftersom erfarenheter från finsk-svenskt samarbete på klarspråkskurser visar att språkvård på det här planet är språkoberoende.

Det finns ingen finskspråkig motsvarighet till Statsrådets svenska språknämnd, påpekade Aino Piehl. Hade inte justitieministeriet motsatt sig en sådan hade den nog grundats. Även om finnar upplevs som lite formella åtminstone i språkligt hänseende finns det en positiv attityd till klarspråk i Finland. Problemet med Forskningscentralen för de inhemska språken är att den är en utomstående myndighet, och även om det finns språkvårdare på Forskningscentralen som har myndigheternas språk som sitt specialområde krävs det mer av en person på en myndighet att kontakta en utomstående instans än att kontakta en kollega. Därför borde alltså klarspråksarbetet vara organiserat så att rekommendationerna kommer internt inom myndigheten och inte från en utomstående part, och att tröskeln att kontakta myndighetsspråkvårdaren är så låg som möjligt.

Eva Thorén berättade att Justitiedepartementet i Sverige har bitt Statskontoret utreda begripligheten i myndigheternas texter och svara på frågan hur myndighetsspråkvården ska organiseras, det vill säga om det behövs en central instans som till exempel Klarspråksgruppen. Denna utredning beräknas vara färdig i september 2001.

Barbro Ehrenberg-Sundin berättade att ett handlingsprogram för det svenska språket ska utarbetas. Det är ett resultat av Svenska språknämndens förslag till handlingsprogram från 1998, och tar fasta på språknämndens förslag att svenska språkets ställning i Sverige bör lagfästas. Syftet med handlingsprogrammet är dels att främja svenska språkets ställning, dels att ge alla i Sverige likvärdiga möjligheter att tillägna sig svenska språket.

Mikael Reuter berättade att Finlands språklag, som är från 1922, kommer att få en ny form.

Till slut diskuterades klarspråksseminariernas framtid. De samlade personerna enades snabbt om att det är lämpligt att ha semi-

Slutdiskussion

narierna vartannat år, precis som man hade tyckt på förra klarspråksseminariet. Henrik Holmberg föreslog att nästa seminarium skulle hållas i Bryssel, det ställe där de flesta EU-texterna koncipieras. Eftersom även EFTA-länderna påverkas av EU-språket borde det vara intressant för alla nordiska länder.

Seminariet diskuterade även en gemensam klarspråkswebbplats, och man enades om att försöka skapa en webbplats på alla nordiska språk med material för klarspråksintresserade personer, även icke-språkvetare. Webbplatsen kan lämpligen placeras på Nordiska språkrådets server.

Program

fredag 20.10

12.00–13.00 Registrering och kaffe

13.00–13.30 Seminariet öppnas

Henry Rask, Hanaholmens kulturcenter

Aino Piehl, Forskningscentralen för de inhemska språken

13.30–14.15 *Britt-Louise Gunnarsson, Stockholms universitet*

Texten – organisationen – kulturen

14.15–14.45 Diskussion

14.45–15.15 Kaffe

15.15–16.00 *Matti Saarinen, Leonia*

Företagskommunikation i lust och nöd

16.00–16.30 *Vesa Heikkinen, Forskningscentralen för de inhemska språken*

Presentation av ett forskningsprojekt

16.30–17.30 Diskussion

19.00 Middag

lördag 21.10

9.30–10.00 *Barbro Ehrenberg-Sundin, Justitiedepartementet*
Hur når vi målet "Klara EU-texter"?

10.00–10.15 Diskussion

10.15–10.45 Kaffe

10.45–11.30 *Lars-Johan Ekerot, Lunds universitet*

EU-svenskan och den svenska språk- och stilutvecklingen under 1900-talet

11.30–12.00 Diskussion

12.00–13.00 Lunch

13.00–15.00 Arbetsgrupper

- 15.00–15.45 *Marja-Liisa Kuronen, Finska handelshögskolan i Helsingfors*
Personally instructing and impersonally commanding – insurance terms and conditions in Finnish and in Swedish
- 15.45–16.15 Diskussion
- 19.00 Middag

söndag 22.10

- 10.00–10.45 *Dag Gundersen, professor emeritus*
Klarspråk på norsk
- 10.45–11.15 Diskussion
- 11.15–11.30 Kaffe
- 11.30–13.00 Sammanfattande diskussion
- 13.00–14.00 Lunch

Arbetsgrupperna lördag 13.00–15.00

Grupp 1

Dag Gundersen – *Bättre myndighetsspråk – Några norska exempel*

Grupp 2

Katariina Iisa – *Språkkonsult, organisation, textförfattare – Vad kan jag göra för att i förväg sätta mig in i en organisation och dess skrivtraditioner?*

Grupp 3

Salli Kankaanpää & Ulla Tiililä – *Från byråkratspråk till marknadsföringsspråk – Finns det andra alternativ?*

Grupp 4

Urban Wigert – *Energigrödor eller non-food – om gränser mellan relevant fackspråk och onödigt krångelspråk*

Nordiskt klarspråksseminarium

Deltagarförteckning

Barbro Ehrenberg-Sundin, Klarspråksgruppen,
Justitiedepartementet, Stockholm

Lars-Johan Ekerot, Institutionen för nordiska språk, Lunds
universitet

Mia Falk, Forskningscentralen för de inhemska språken,
Helsingfors

Dag Gundersen, Oslo

Britt-Louise Gunnarsson, Institutionen för nordiska språk,
Stockholms universitet

Anna Maria Gustafsson, Forskningscentralen för de inhemska
språken, Helsingfors

Rikke E. Hauge, Nordisk språkråd, Oslo

Elina Heikkilä, Forskningscentralen för de inhemska språken,
Helsingfors

Vesa Heikkinen, Forskningscentralen för de inhemska språken,
Helsingfors

Lotte Holm, Statens Information, Köpenhamn

Henrik Holmberg, Dansk Sprognævn, Köpenhamn

Riitta Hyvärinen, Forskningscentralen för de inhemska språken,
Helsingfors

Charlotta af Hällström, Forskningscentralen för de inhemska
språken, Helsingfors

Katariina Iisa, Helsingfors

Salli Kankaanpää, Forskningscentralen för de inhemska språken,
Helsingfors

Marja-Liisa Kuronen, Helsingfors handelshögskola

Kaino Laaksonen, Folkpensionsanstalten, Forsknings- och
utvecklingsenheten, Helsingfors

Birgitta Lindgren, Svenska språknämnden, Stockholm

Marja Muittari-Kokkonen, Helsingfors

Berit Peltonen, Helsingfors handelshögskola

Aino Piehl, Forskningscentralen för de inhemska språken,
Helsingfors
Maiken S. Poulsen, Færøernes Landsstyre, Tórshavn
Mikael Reuter, Forskningscentralen för de inhemska språken,
Helsingfors
Matti Saarinen, Leonia Bank, Helsingfors
Karin Siggberg, Folkpensionsanstalten, FPA-bladet, Helsingfors
Sigurður Jónsson, Alþingi, Reykjavík
Eivor Sommardahl, Forskningscentralen för de inhemska
språken, Helsingfors
Jostein Stokkeland, Norsk språkråd, Oslo
Eva Thorén, Klarspråksgruppen, Justitiedepartementet,
Stockholm
Ulla Tiirilä, Forskningscentralen för de inhemska språken,
Helsingfors
Urban Wigert, Jordbruksverket, Jönköping

Adresser til språknemndene i Norden

Dansk Sprognævn Njalsgade 136 DK-2300 KØBENHAVN S	Telefon Telefaks E-post Internett	+45-35 32 89 82 og +45-35 32 89 83 +45-35 32 89 95 Sprognævn@dsn.dk www.dsn.dk/
Forskningscentralen för de inhemska språken Sörnäs strandväg 25 FIN-00500 HELSINGFORS	Telefon Telefaks E-post Telefon Telefaks E-post Internett	+358-(0)9-731 51 växel +358-(0)9-731 53 55 Aino.Piehl@kotus.fi +358-(0)9-731 52 41 (svenska avd.) +358-(0)9-731 52 97 (svenska avd.) norden@kotus.fi (svenska avd) www.kotus.fi
Føroyska málnevndin Málstovan V.U. Hammershaimbøgøta 16 FO-100 TÓRSHAVN	Telefon Telefaks E-post Internett	+298-31 23 97 +298-31 84 48 mariuss@setur.fo www.fmn.fo
Íslensk málstöð Neshaga 16 IS-107 REYKJAVÍK	Telefon Telefaks E-post Internett	+354-552 85 30 +354-562 26 99 aripk@ismal.hi.is www.ismal.hi.is/
Norsk språkråd Postboks 8107 Dep NO-0032 OSLO	Telefon Telefaks E-post Internett	+47-24 14 03 50 +47-24 14 03 51 sprakrad@sprakrad.no www.sprakrad.no
Oqaasiliortut/ Grønlands Sprognævn Postboks 980 DK-3900 NUUK	Telefon Telefaks E-post Internett	+299-32 73 44 +299-32 73 42 oqaasileriffik@greenet.gl www.oqaasileriffik.gl/sprognævn-gl.html
Samisk språknemnd/ Sámi giellalávdegoddi Sametingets språkavdeling Bredbuktnesveien 50 NO-9520 KAUTOKEINO/ GUOVDAGEAIDNU	Telefon Telefaks E-post Internett	+47-78 48 42 59 +47-78 48 83 10 sgl@samediggi.no www.samediggi.no
Svenska språknämnden Box 20057 SE-104 60 STOCKHOLM	Telefon Telefaks E-post Internett	+46-(0)8-442 42 00 +46-(0)8-442 42 15 info@spraknamnden.se www.spraknamnden.se
Sverigefinska språknämnden Box 20057 SE-104 60 STOCKHOLM	Telefon Telefaks E-post Internett	+46-(0)8-462 92 32 +46-(0)8-442 42 15 p.ehrnebo@kielilautakunta.se http://www.sverigefinska.spraknamnden.se/

Nordisk språkråd utgir følgende skrifter

- Språk i Norden - årsskrift med artikler om språkforhold og litteratur i Norden, rapporter om nordisk språksamarbeid, anmeldelser av ny språklitteratur og lister over nye ordbøker, nkr 90
- LexicoNordica, årlig tidsskrift om leksikografi i Norden, 9 bind bind 1 (1994) til og med bind 9 (2002) 250-350 s. nkr 250 pr. eks.
- Nordiske studier i leksikografi. Konferanserapport. I (1992) 561 s., II (1994) 303 s., III (1996) 468 s., IV (1999) 450 s., V (2001) 466 s.- 150 nkr pr. eks. - alle 550 nkr
- Grundordlister - nkr 30 per stk.
Dansk-svensk ordlista (1988) 44 s. - Svensk-dansk ordliste (1989) 44 s.
Norsk-svensk ordlista (1988) 44 s. - Svensk-norsk ordliste (1989) 45 s. -
Dansk-norsk ordliste (1989) 19 s. - Norsk-dansk ordliste (1989) 43 s. -
- Ord for tal. Fakta og råd om særdanske og samnordiske talord (1990) 15 s. nkr 30
- Språk og litteratur i Norden 1980-1990. Foredrag fra et kurs for nordiske morsmåslærere og lærere som underviser i nordiske språk som fremmedspråk (1990) 172 s. nkr 70
- Grannespråk. Bibliografi for grunnskolen. Oversikt over materiell til bruk i grannespråksundervisningen (1991) 82 s. nkr 50
- Dansk i EF - en situasjonsrapport om sproget (1993) 96 s. nkr 125
- Statsnavne og nationalitetsord (1994) 39 s. nkr 50
- Viro-suomi-viro sanaopas (estisk-finsk-estisk grunnordliste) (1994) 44 s. nkr 30
- Íslenskur-føroyskur orðalisti (1995) 74 s. nkr 50
- Nordisk møteordliste (1996) 46 s. nkr 50
- Svenska ortnamn i Finland (1996) Informationsark, gratis
- Att förstå varandra i Norden (1997) 56 s. gratis
- Íslandsk navneskikk og alfabet . Informationsark, gratis
- Nordisk leksikografisk ordbok (1997) 348 s. nkr 150
- Normer og regler. Festskrift til Dag Gundersen (1998). 366 s. nkr 100
- Utanlandske navn i Norden. Symposiumrapport (1999). 263 s. nkr 140
- Nordens språk (1997) 215 s. nkr 168
- japansk utgave (2001) 278 s.
- The Nordic Languages - Their Status and Interrelations (2001) 254 s. nkr 195
- Moderne lingvistiske teorier og færøsk (2001). 249 s. nkr 195
- Skandinavisk ordbok (2002) 379 s. nkr 200

Skrifter og rapporter kan bestilles hos

Rikke Hauge	telefon	+47-24 14 03 73
Postboks 8107 Dep	telefaks	+47-24 14 03 51
NO-0032 OSLO	e-post	hauge@sprakrad.no

og rapporter (70 nkr per stk)

- Nordisk språkplanlegging. Artikler om nordisk språkplanlegging, utviklingen av ordforrådet, nordisk rettskrivning m.m. (1981) 153 s.
- Språk og samfunn i Norden etter 1945. Artikler om de nordiske språkenes utvikling etter 1945 (1985) 205 s.
- De nordiske skriftspråkenes utvikling på 1800-tallet (1-3) -
 1. Skolens og lese- og skriveferdighetens betydning for de nordiske skriftspråkenes utvikling på 1800-tallet (1984) 256 s.
 2. Behovet for og bruken av skrift i 1800-tallets forvaltning, nærings-liv og privatkommunikasjon (1985) 295 s.
 3. Ideologier og språkstyring (1986) 222 s.
- Undervisning i skandinaviske språk på Island, Færøyene og Grønland (1988) 194 s.
- Språknemndenes telefonrådgivning (1988) 270 s.
- Ny giv i grannespråksundervisningen. Artikler om grannespråksundervisning, språk, kultur og samfunnsforhold i Norden (1988) 116 s.
- Brevveksling mellom skoleklasser i Norden. Artikler om hvordan brevveksling o.l. kan brukes i grannespråksundervisningen (1989) 76 s.
- Nordisk tv-teksting. Konferanserapport (1989) 148 s.
- De ikke-skandinaviske språkene i Norden. Artikler som kartlegger de ikke-skandinaviske språkenes stilling i skolen og i det nordiske samarbeidet (1989) 96 s.
- Lexikonord. Leksikografi i Norden. Konferanserapport (1991) 88 s.
- Norden framfor 90-tallet. Pohjoismaat 90-luvun alussa. Konferanserapport (1991) 192 s.
- Språkmöten och mötesspråk i Norden. Rapport fra en undersøkelse av kommunikasjonen på nordiske møter (1991) 128 s.
- Minority Languages. The Scandinavian Experience. Report from a conference in Edinburgh (1992) 186 s.
- Nordens språk i Baltikum. Pohjoismaiden kielet Baltiassa. Konferanserapport (1992) 140 s.
- Fagspråk i Norden. Konferanserapport (1993) 240 s.
- Nye statsnavn. Konferanserapport (1993) 38 s.
- Nordvisioner. Språklige effekter av nordiska tevekanaler (1993) 69 s.
- Nabosprogsundervisningens metodik. Om nabospråksundervisning i grunnskolen. (1993) 44 s.
- Nordens språk i EUs Europa. Språkplanlegging og språkpolitikk mot år 2000. (1996) 157 s.
- Nordens språk i EU. Rapport från ett seminarium i Bryssel (1997) 72 s.
- Terminologi och språkvård. Konferanserapport (1999). 75 s.
- Nordiskt klarspråksseminarium. Konferanserapport (1999). 65 s.
- Bättre språk i EU. Konferanserapport (2000). 89 s.
- Nordisk språkförståelse – att ha och mista. Konferanserapport (2001). 41 s.

Nordiska språkrådet— samarbetsorgan för språknämnderna i Norden

Nordiska språkrådets uppgift är att främja den nordiska språkförståelsen, som är grunden för allt nordiskt samarbete, genom att bland annat arrangera konferenser, medverka till utgivning av internordiska ordböcker och andra skrifter i ämnet samt stödja och sätta igång forskningsprojekt inom sitt intresseområde.

Nordiska språkrådet stöds ekonomiskt av Nordiska ministerrådet. Administrationen cirkulerar mellan olika nordiska länder. År 2003 administrerar Norsk språkråd samarbetet.

Denna skrift beställs från Nordiska språkrådet.

Kontakt:

rådskonsulent

Rikke Hauge

Postboks 8107 Dep

NO-0032 Oslo

telefon +47-24 14 03 73

fax +47-24 14 03 51

e-post hauge@sprakrad.no

www.nordisk-sprakrad.no